

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ με τίτλο

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ ΟΟΣΑ
1970-2008

της Κωνσταντίνας Γκιρτζιμάνη

Επιβλέπων καθηγητής
Χατζηνικολάου Δημήτριος

Διατριβή κατατεθείσα ως προαπαιτούμενο για την απονομή του τίτλου μεταπτυχιακών σπουδών

Δεκέμβριος 2011

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

82600345499

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ με τίτλο
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ ΟΟΣΑ
1970-2008

της Κωνσταντίνης Γκιρτζιμάνη

Επιβλέπων καθηγητής
Χατζηνικολάου Δημήτριος

Διατριβή κατατεθείσα ως προαπαιτούμενο για την απονομή του τίτλου
μεταπτυχιακών σπουδών

Δεκέμβριος 2011

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή μου, κύριο Χατζηνικολάου Δημήτριο για την πολύτιμη βοήθειά του και την ευχάριστη διάθεσή του να προσφέρει τις γνώσεις του καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας. Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω τους συμφοιτητές μου για την συμπαράστασή τους. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την πολύπλευρη υποστήριξη που μου προσέφερε όλο αυτό το διάστημα.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ ΟΟΣΑ

1970-2008

της Κωνσταντίνας Γκιρτζιμάνη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η γενική αντίληψη ότι η μετανάστευση επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στη χώρα υποδοχής σε πολλούς τομείς, δημιουργώντας τις σχετικές αντιδράσεις, αποτέλεσε έναυσμα για την επιλογή του θέματος της παρούσας εργασίας. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί κατά πόσο η μετανάστευση επηρεάζει την ανεργία στις χώρες του ΟΟΣΑ. Για το σκοπό αυτό, συνέλεξα δεδομένα από δεκαέξι (16) χώρες του ΟΟΣΑ, για τη χρονική περίοδο 1970-2008 για μεταβλητές που σχετίζονται με την ανεργία, μία εκ των οποίων είναι και η μετανάστευση. Χρησιμοποιώ αυτά τα δεδομένα για την εκτίμηση ενός υποδείγματος δυναμικού πάνελ σταθερών επιδράσεων (panel fixed effects). Το πάνελ περιλαμβάνει τις ακόλουθες χώρες: Αυστραλία, Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Ισπανία, Φιλανδία, Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ιταλία, Ολλανδία, Νορβηγία, Πορτογαλία, Σουηδία, Ελλάδα και Ηνωμένες Πολιτείες. Το οικονομετρικό μοντέλο που χρησιμοποιείται σε αυτήν την εργασία αποτελεί επέκταση αυτού που χρησιμοποιούν οι Karanassou et al. (2007). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι για μία αύξηση κατά 1 ποσοστιαία μονάδα του ρυθμού μεταβολής της καθαρής μετανάστευσης, κρατώντας σταθερά άλλα σχετικά μεγέθη, το ποσοστό ανεργίας μειώνεται κατά 0,000013 ποσοστιαίες μονάδες, δηλαδή η μετανάστευση επηρεάζει αρνητικά την ανεργία. Άρα η αύξηση της μετανάστευσης οδηγεί σε μείωση της ανεργίας, αλλά η επίδραση είναι πολύ μικρή, σχεδόν μηδαμινή. Τα συμπεράσματά της παρούσας εργασίας συμφωνούν με εκείνα άλλων εργασιών, όπως των Withers και Pope (1985) και των Altonji και Card (1991).

IMMIGRATION AND UNEMPLOYMENT IN OECD COUNTRIES

1970-2008

by Constantina Girtzimani

ABSTRACT

The general perception that immigration has a negative impact on the hosting country was the spark for choosing the subject of the present thesis. Its aim is to examine whether immigration affects unemployment in the OECD area. For this purpose, I decided to obtain data from a panel of sixteen (16) OECD countries, 1970-2008, on variables that influence unemployment one of which is immigration. I use a dynamic fixed effects model. The panel includes the following countries: Australia, Austria, Belgium, Denmark, Spain, Finland, France, United Kingdom, Ireland, Italy, the Netherlands, Norway, Portugal, Sweden, Greece, and U.S.A. The econometric model is an extension of the model used by Karanassou et al. (2007). The empirical results suggest that for a 1 percentage point increase in the rate of net immigration, after controlling for other relevant variables, the unemployment rate decreases by 0,000013 percentage points. That is, the increase in immigration reduces unemployment, but the effect is very small, almost trivial. This result is in agreement with that of other studies on the subject, cf. Withers and Pope (1985) and Altonji and Card (1991).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ABSTRACT	5
Κατάλογος Διαγραμμάτων	7
Κατάλογος Πινάκων	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
1.1 Ορισμός, σπουδαιότητα και ιστορία του θέματος.....	9
1.1.1 Η μετανάστευση ως φαινόμενο	9
1.1.2 Η μετανάστευση στις χώρες του ΟΟΣΑ.....	9
1.2 Σκοπός και συνεισφορά της εργασίας.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	14
2.1 Εισαγωγή.....	14
2.2 Παραδοσιακές χώρες εγκατάστασης.....	14
2.3 Ευρωπαϊκές χώρες με μεταναστευτική εισροή μεταπολεμικά (1960-1970).....	21
2.4 Υπόλοιπες βορειοευρωπαϊκές χώρες.....	22
2.5 Χώρες με πρόσφατο άνοιγμα στη μετανάστευση	23
2.6 Συνολική προσέγγιση στις χώρες του ΟΟΣΑ.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ.....	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	33
4.1 Υλικό και Μεθοδολογία	33
4.2 Έλεγχος στασιμότητας – μοναδιαίας ρίζας	34
4.3 Τελική Εξειδίκευση του Οικονομετρικού Υποδείγματος	36
4.4 Υποψία Ασυνεπών Εκτιμητών και Έλεγχος.....	37
4.5 Υποψία Ετεροσκεδαστικότητας και Έλεγχος Υπαρξής της	40
4.6 Τελικά Αποτελέσματα Εκτίμησης Οικονομετρικού Υποδείγματος.....	42
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	46
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	48

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Σχήμα 1. Επίπτωση της μετανάστευσης όταν η εργασία που προσφέρουν οι μετανάστες και αυτή που προσφέρουν οι εγχώριοι εργάτες είναι τέλεια υποκατάστατα (σ. 15).

Σχήμα 2. Επίπτωση της μετανάστευσης όταν μετανάστες και εγχώριοι εργάτες είναι συμπληρωματικοί (σ. 17).

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1. Πηγές Μεταβλητών (σ. 33).

Πίνακας 2. Έλεγχος Μοναδιαίας Ρίζας (σ. 34).

Πίνακας 3. Εξέταση Ταυτόχρονης Συνέπειας (σ. 40).

Πίνακας 4. Έλεγχος Ισότητας Διακυμάνσεων της Εξαρτημένης Μεταβλητής ανάμεσα στις 16 χώρες (σ. 41).

Πίνακας 5. Εκτίμηση Υποδείγματος (σ. 42).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Ορισμός, σπουδαιότητα και ιστορία του θέματος

Η αύξηση της μεταναστευτικής ροής, από τη δεκαετία του 1970 έως και το 2008, από τις αναπτυσσόμενες προς τις αναπτυγμένες χώρες και οι επιπτώσεις στις οικονομίες και την αγορά εργασίας των χωρών υποδοχής, αποτελούν τα τελευταία χρόνια αντικείμενο μελέτης και έρευνας του οικονομικού επιστημονικού πεδίου. Ιδιαίτερα διερευνάται η επίπτωση της μετανάστευσης στους δείκτες ανεργίας των γηγενών, στους μισθούς, στην παραγωγικότητα και στην οικονομία της χώρας υποδοχής. Με βάση τη διαθέσιμη βιβλιογραφία, φαίνεται ότι οι παράγοντες που συμπεριλαμβάνονται στα διάφορα οικονομετρικά μοντέλα, αλλά και οι προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται στις διάφορες μελέτες είναι ποικίλες.

1.1.1 Η μετανάστευση ως φαινόμενο

Η μετανάστευση αποτελεί παγκόσμιο και διαχρονικό φαινόμενο και έχει τόσο κοινωνικές όσο και οικονομικές επιπτώσεις. Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης δεν αφορούν μόνο τη χώρα υποδοχής αλλά και τη χώρα προέλευσης. Εκτός των άλλων επιπτώσεων, η μετανάστευση επιδρά και στα ποσοστά ανεργίας της αγοράς εργασίας, ζήτημα το οποίο αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας εργασίας. Ειδικότερα, στην παρούσα εργασία εξετάζουμε το συσχετισμό της μετανάστευσης με τα ποσοστά ανεργίας στην αγορά εργασίας της χώρας υποδοχής και συγκεκριμένα στις χώρες του ΟΟΣΑ κατά την περίοδο 1970-2008. Για λόγους οικονομίας, δεν θα αναφερθούμε σε θεωρητικά ζητήματα όσον αφορά τη μετανάστευση και την ανεργία, αλλά θα επικεντρωθούμε κυρίως στην εμπειρική πλευρά του προβλήματος.

1.1.2 Η μετανάστευση στις χώρες του ΟΟΣΑ

Κατά τη χρονική περίοδο 1970-2008, το ποσοστό μετανάστευσης, όσον αφορά στις χώρες του ΟΟΣΑ που εξετάζουμε στην παρούσα εργασία, παρουσιάζει αυξητικά ποσοστά. Αυτό οφείλεται πρωτίστως στη διεύρυνση της δημογραφικής ανισορροπίας μεταξύ αναπτυσσόμενων χωρών και χωρών του ΟΟΣΑ καθώς και στη μείωση του κόστους μετακίνησης και πληροφόρησης (S. Jean et al., 2007, σ. 2).

Οι επιπτώσεις αυτής της τάσης, τόσο στη χώρα υποδοχής όσο και στη χώρα προέλευσης, έχουν αποτελέσει και συνεχίζουν να αποτελούν σημαντικό θέμα συζήτησης στη λήψη οικονομικών και πολιτικών αποφάσεων καθώς και αντικείμενο μελέτης πολλών επιστημονικών εργασιών. Το φαινόμενο της αυξανόμενης μεταναστευτικής ροής κατά τις τελευταίες δεκαετίες προς τις χώρες του ΟΟΣΑ αντιμετωπίζεται ως φορέας πολύπτυχων συνεπειών.

Σύμφωνα με την Επιτροπή του ΟΟΣΑ για την Αξιολόγηση της Οικονομίας και της Ανάπτυξης (EDRC), η μετανάστευση προς τις χώρες του ΟΟΣΑ επιβάλλει την εξέταση δύο σημαντικών ζητημάτων αναφορικά με τις οικονομίες αυτών των χωρών. Το πρώτο αφορά το αυξανόμενο μερίδιο των μεταναστών στο εργατικό δυναμικό, ιδιαίτερα δε των ανειδίκευτων εργατών, και τις συνέπειες που έχει αυτό για τους γηγενείς στην εγχώρια αγορά εργασίας (Jean, 2007, σ. 2). Το δεύτερο ζήτημα αφορά την ενσωμάτωση των μεταναστών στην εγχώρια αγορά εργασίας που δείχνει να είναι προβληματική σε αρκετές χώρες του ΟΟΣΑ. Αυτό καταδεικνύεται από τη σύγκριση των μισθών και των ποσοστών απασχόλησης μεταξύ μεταναστών και γηγενών. Σημαντικό ρόλο στην προβληματική αυτή παίζουν, οπωσδήποτε και οι εκάστοτε μεταναστευτικές πολιτικές καθώς και οι πιέσεις που ασκούνται στις εκάστοτε κυβερνήσεις των χωρών. Συγκεκριμένα, στις χώρες του ΟΟΣΑ μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις κατηγορίες χωρών όσον αφορά το υπόβαθρο σχετικά με τη μετανάστευση (Bauer et al., 2000, σ. 11-53):

- τις παραδοσιακές χώρες εγκατάστασης, όπως Αυστραλία, Καναδάς, Ν. Ζηλανδία και ΗΠΑ. Οι χώρες αυτές έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό το γεγονός ότι έχουν δημιουργηθεί από μετανάστες και ότι συνεχίζουν να δέχονται σημαντικό αριθμό μεταναστών για μόνιμη εγκατάσταση. Ωστόσο, η διαφορά της μεταναστευτικής τους πολιτικής, που παρατηρείται, έγκειται στο γεγονός ότι ενώ στην Αυστραλία, Καναδά και Ν. Ζηλανδία η εισροή μεταναστών είναι επιλεκτική, στις ΗΠΑ βασίζεται κυρίως σε οικογενειακά κριτήρια. Οι περισσότερες αποφάσεις για μετανάστευση δεν λαμβάνονται από μεμονωμένα άτομα, αλλά από οικογένειες. Στην περίπτωση της οικογενειακής μετανάστευσης, η απόφαση της μετανάστευσης δεν βασίζεται μόνο στο εάν ένα συγκεκριμένο μέλος του νοικοκυριού βελτιώνει τη θέση του στον τόπο προορισμού σε σύγκριση με τον τόπο προέλευσης, αλλά στο αν βελτιώνεται η θέση της οικογένειας ως συνόλου. Η μεταναστευτική πολιτική των ΗΠΑ τονίζει την οικογενειακή επανένωση. Οι τροποποιήσεις στην Πράξη

Μετανάστευση και Εθνικότητα, το 1965, κατήγγειλαν το σύστημα εθνικών ποσοστώσεων για τις χώρες προέλευσης και έκαναν τους δεσμούς συγγένειας με τους πολίτες των ΗΠΑ βασικό παράγοντα για την είσοδο στη χώρα.

- τις ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες δέχθηκαν μεγάλο αριθμό μεταναστών μεταπολεμικά (δεκαετίες '60 και '70), με σκοπό να αντισταθμίσουν την έλλειψη σε εργατικό δυναμικό και με προγραμματισμό να φιλοξενήσουν αυτούς τους μετανάστες για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και όχι μόνιμα. Τέτοιες χώρες είναι η Αυστρία, η Δανία, η Γερμανία, το Λουξεμβούργο, η Νορβηγία, η Σουηδία και η Ελβετία. Ωστόσο, παρά το συγκεκριμένο προγραμματισμό, σήμερα παρουσιάζουν έναν σημαντικό αριθμό μεταναστών που διαμένουν μόνιμα στη χώρα.
- τις υπόλοιπες βορειοευρωπαϊκές χώρες, όπως το Βέλγιο, τη Γαλλία, την Ολλανδία και τη Μεγάλη Βρετανία, όπου ο μεγαλύτερος αριθμός μεταναστών προέρχεται (ιδιαίτερα στις δεκαετίες του '60 και '70) από τις αποικίες αυτών των χωρών. Το πλεονέκτημα των μεταναστών εδώ είναι η ευκολότερη ενσωμάτωση στον πληθυσμό της χώρας, καθώς οι μετανάστες έχουν ήδη έρθει σ' επαφή με τη γλώσσα και τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής, και
- τις χώρες που πρόσφατα έχουν ανοίξει τα σύνορά τους στη μεταναστευτική ροή, τουλάχιστον σε μεγάλη μεταναστευτική εισροή, όπως η Ιρλανδία, η Ιταλία, η Ελλάδα, η Πορτογαλία και η Ισπανία. Το πρόβλημα, ωστόσο, στις χώρες αυτές είναι το ολοένα αυξανόμενο φαινόμενο της παράνομης εισαγωγής μεταναστών στη χώρα, παρά τους περιορισμούς και τα αυστηρά μέτρα μεταναστευτικής πολιτικής και τη σχετική νομοθεσία αυτών των χωρών. Μάλιστα, εξαιτίας αυτού του φαινομένου, οι συγκεκριμένες χώρες έχουν συχνά εφαρμόσει ειδικές διαδικασίες νομιμοποίησης για τους παράνομους μετανάστες, δίνοντας τη δυνατότητα σε πολλούς απ' αυτούς να νομιμοποιηθούν και να εργάζονται νόμιμα στη χώρα.

Από οικονομική άποψη, η μετανάστευση φαίνεται να παίζει σημαντικό παράγοντα στην οικονομία των χωρών υποδοχής, επηρεάζοντας ιδιαίτερα τους δείκτες απασχόλησης και ανεργίας των γηγενών, αλλά και τους μισθούς, την παραγωγή, την τοπική και εθνική ανάπτυξη κ.ά.

Για το σκοπό αυτό έχουν εκπονηθεί πολλές μελέτες σε διάφορες χώρες, οι οποίες εξετάζουν ακριβώς τις επιπτώσεις και τις συνέπειες της μετανάστευσης στην αγορά εργασίας είτε συνολικά στις χώρες του ΟΟΣΑ, είτε σε συγκεκριμένες χώρες.

Συγκεκριμένα, στην επισκόπηση της βιβλιογραφίας που διεξαγάγαμε επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε παραδείγματα από την Αυστραλία, τις ΗΠΑ, την Ιταλία, την Ισπανία και συνολικά τις χώρες του ΟΟΣΑ.

1.2 Σκοπός και συνεισφορά της εργασίας

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί η σχέση μετανάστευσης και ανεργίας στη χώρα υποδοχής. Η εργασία στόχο έχει να αναλύσει την επίδραση του παράγοντα της μετανάστευσης στις ευκαιρίες απασχόλησης των εγχώριων εργατών και να εξετάσει εμπειρικά κατά πόσο η μετανάστευση αποτελεί πραγματικά έναν επιπλέον παράγοντα, ο οποίος επηρεάζει την εγχώρια αγορά εργασίας, ώστε να ληφθεί υπόψη όταν εξετάζεται η απασχόληση σε μια χώρα. Ειδικότερα, σκοπός της τελικής μας εξίσωσης είναι να εξετάσουμε εάν η ανεργία είναι συνάρτηση της καθαρής μετανάστευσης, του αποθέματος κεφαλαίου, της παραγωγικότητας της εργασίας και της πυκνότητας των εργατικών σωματείων, δηλαδή του ποσοστού των εργαζομένων που είναι εγγεγραμμένα μέλη σε εργατικά σωματεία.

Η συνεισφορά της παρούσας εργασίας στοχεύει να απαντήσει σε ερωτήματα που ενδέχεται να προκύπτουν κατά τη λήψη αποφάσεων, κυρίως όσον αφορά τη μεταναστευτική πολιτική ή την εργασιακή πολιτική, όταν αυτή λαμβάνει υπόψη τον παράγοντα της μετανάστευσης σε σχέση με την απασχόληση στην εγχώρια αγορά εργασίας. Έτσι, η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος έγινε με βάση το σκεπτικό ότι αποδεικνύοντας πως η μετανάστευση δεν επιδρά αρνητικά ή επιδρά θετικά στην ανεργία της χώρας υποδοχής, παρά τους τρίτους παράγοντες που μπορεί να αλληλεπιδρούν, αυτό μπορεί να βοηθήσει στην αλλαγή της νοοτροπίας απέναντι στη μετανάστευση και τους μετανάστες, σε κοινωνικό επίπεδο, αλλά και σε πολιτικοοικονομικό επίπεδο κατά την έννοια ότι οι διάφορες πολιτικές που διαμορφώνονται θα εκμεταλλευτούν τη δυναμική και τα οφέλη από τη μετανάστευση, ώστε να ενισχύσουν, ενδεχομένως, την εγχώρια αγορά εργασίας και την εγχώρια οικονομία. Από την άλλη, εάν αποδειχθεί ότι η μετανάστευση επιδρά αρνητικά στην ανεργία, αυτό θα βοηθήσει να διαμορφωθεί μια πιο αυστηρή πολιτική μετανάστευσης, ώστε να περιοριστούν οι κίνδυνοι για την απασχόληση των εγχώριων εργατών και των κατοχυρωμένων δικαιωμάτων τους, όπως μισθοί, ώρες εργασίας κ.ά., και να ελεγχθούν καλύτερα φαινόμενα λαθρομετανάστευσης και εκμετάλλευσης της μετανάστευσης από τους εργοδότες.

Η παρούσα εργασία οργανώνεται ως ακολούθως. Στο Κεφάλαιο 2 ακολουθεί βιβλιογραφική επισκόπηση, στο Κεφάλαιο 3 περιγράφεται το υπόδειγμα, στο Κεφάλαιο 4 παρουσιάζεται η εμπειρική ανάλυση που έγινε και στο Κεφάλαιο 5 παρουσιάζονται τα συμπεράσματα και οι προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

2.1 Εισαγωγή

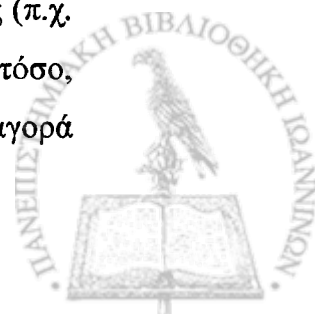
Σύμφωνα με τη διάκριση του ΟΟΣΑ, όσον αφορά το υπόβαθρο σχετικά με τη μετανάστευση, παρουσιάζουμε εδώ – για τους σκοπούς συγκριτικής μελέτης – τα αποτελέσματα από μελέτες που πραγματοποιήθηκαν για τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην ανεργία σε διάφορες χώρες του ΟΟΣΑ.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι δεν χρησιμοποιούν όλες οι εργασίες την ίδια μεθοδολογία, ούτε εξετάζουν πανομοιότυπες μεταβλητές και μοντέλα. Κάθε εργασία εξετάζει, σε γενικές γραμμές, από διαφορετική άποψη τις επιπτώσεις, όπως θα δούμε παρακάτω.

2.2 Παραδοσιακές χώρες εγκατάστασης

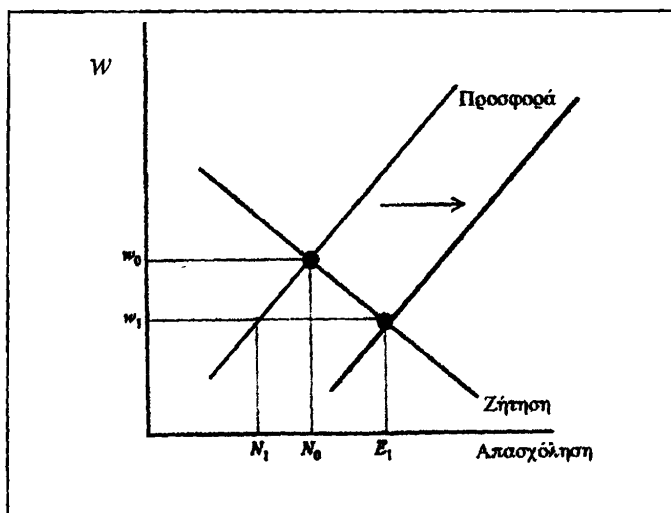
Για τις παραδοσιακές χώρες εγκατάστασης στις οποίες συγκαταλέγονται η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Ν. Ζηλανδία και οι ΗΠΑ, επέλεξα ως δείγμα βιβλιογραφικής επισκόπησης σχετικές εργασίες που αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα πώς επιδρά η μετανάστευση στην ανεργία της εγχώριας αγοράς εργασίας για τις παραδοσιακές χώρες εγκατάστασης. Οι ΗΠΑ αποτελούν ιδιαίτερη περίπτωση μελέτης λόγω της μεγάλης έκτασης της χώρας, της πολυπολιτισμικής σύνθεσης του εργατικού δυναμικού, της ιδιαίτερης διάρθρωσης του κρατικού μηχανισμού με τις πολιτείες, την αυτοδιοίκηση και τη σχέση με την κεντρική διοίκηση, της μεγάλης κλίμακας προσφοράς και ζήτησης εργασίας, του εξαιρετικά μεγάλου ποσοστού μετανάστευσης από μη αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες προς αυτήν, της πολιτικοοικονομικής κατάστασης, και των πολιτικών μετανάστευσης καθώς και των κριτηρίων για την εισαγωγή μεταναστών.

Ο Borjas (1999) εξετάζει τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην οικονομία και την αγορά εργασίας της χώρας υποδοχής, σε μια ανοικτή οικονομία όπως αυτή των ΗΠΑ. (Σημειώνει, ωστόσο, ότι επιπτώσεις από τη μετανάστευση εμφανίζονται ταυτόχρονα και στη χώρα προέλευσης). Υποστηρίζει, επίσης, ότι οι επιπτώσεις από τη μετανάστευση εκτείνονται πέρα από την αγορά εργασίας στη χώρα υποδοχής (π.χ. στα κονδύλια για τα προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας). Το μειονέκτημα, ωστόσο, του ερευνητικού έργου του Borjas είναι ότι επικεντρώνεται αποκλειστικά στην αγορά

εργασίας των ΗΠΑ και δεν εξετάζει συγκριτικά ή συνολικά τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην ανεργία και άλλων χωρών του ΟΟΣΑ. Ωστόσο, τα αποτελέσματα των μελετών του είναι χρήσιμα για την προσέγγιση της παρούσας εργασίας στο θέμα που εξετάζουμε, από την άποψη ότι βοηθούν στην κατανόηση των επιπτώσεων της μετανάστευσης στην αγορά εργασίας.

Ο Borjas (1999) εξετάζοντας τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην οικονομία της χώρας υποδοχής, θέτει τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία περιλαμβάνει ή/και εξαιρεί από την έρευνά του παραμέτρους, και καταλήγει έτσι στη διατύπωση συγκεκριμένων μοντέλων, τα οποία ελέγχει με εξισώσεις. Εξετάζει την ομοιογενή εργασία στην αγορά εργασίας της χώρας υποδοχής, όπου όλοι οι εργάτες είναι είτε όλοι ειδικευμένοι είτε όλοι ανειδίκευτοι και όπου η συνάρτηση παραγωγής αποτελείται από δύο συντελεστές παραγωγής το κεφάλαιο (K) και την εργασία (L), ώστε το προϊόν (Q) να ισούται με $f(K,L)$. Αναλύοντας και αναπτύσσοντας το μοντέλο του υποθέτει ότι το εργατικό δυναμικό περιλαμβάνει N εγχώριους εργαζόμενους και M μετανάστες εργαζόμενους και όλοι οι εργαζόμενοι αποτελούν τέλεια υποκατάστατα στην παραγωγή ($L = N + M$) (Borjas, 1999, σ. 1700).

Σχήμα 1. Επίπτωση της μετανάστευσης όταν μετανάστες και εγχώριοι εργάτες είναι τέλεια υποκατάστατα.

Στο παραπάνω σχήμα, μετανάστες και εγχώριοι εργάτες παρουσιάζονται ως τέλεια υποκατάστατα, καθώς οι δύο ομάδες ανταγωνίζονται στην ίδια αγορά εργασίας. Βλέπουμε πώς η μετανάστευση μετατοπίζει την καμπύλη προσφοράς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μειώνεται ο μισθός από w_0 σε w_1 και η συνολική απασχόληση

αυξάνεται από N_0 σε E_1 . Όταν μειώνεται ο μισθός, μειώνεται από N_0 σε N_1 και ο αριθμός των εγχώριων εργατών που εργάζονται (Boixas, 2003, σ. 227).

Στη συνέχεια, χρησιμοποιώντας το μοντέλο της ομοιογενούς εργασίας με πάγιο κεφάλαιο, βρίσκει πλεόνασμα μετανάστευσης (το οποίο μετρά την αύξηση του εθνικού εισοδήματος που οφείλεται στους μετανάστες και που προστίθεται στους εγχώριους) και ότι τα καθαρά κέρδη από τη μετανάστευση στη χώρα υποδοχής συνδέονται στενά με τη δυσμενή επίπτωση που έχει η μετανάστευση στο μισθό των ανταγωνιστικών εγχώριων εργατών. Καταλήγει, λοιπόν, ότι η μετανάστευση αναδιανέμει εισόδημα από την εργασία προς το κεφάλαιο (Boixas, 1999, σ. 1701). Η είσοδος μεταναστών αυξάνει το εργατικό δυναμικό, προκαλώντας αύξηση της προσφοράς εργασίας. Αυτό οδηγεί στη μείωση των απαιτήσεων των ήδη εργαζομένων καθώς αυξάνεται ο ανταγωνισμός για νέες θέσεις απασχόλησης και οδηγούμαστε στη μείωση του κόστους εργασίας. Άρα, οι ιδιοκτήτες κεφαλαίου χρησιμοποιούν πλεονάζουσα ποσότητα προσφοράς εργασίας σε υπάρχον κεφάλαιο με χαμηλότερο κόστος. Αυτό οδηγεί στην αύξηση του περιθωρίου κέρδους τους και γενικά στην αύξηση της τιμής του κεφαλαίου. Βρίσκει εδώ ότι εάν η ελαστικότητα ως προς την τιμή του συντελεστή εργασίας είναι $-0,3$, οι γηγενείς εργάτες χάνουν περίπου $1,9\%$ του ΑΕΠ, ενώ οι γηγενείς κεφαλαιούχοι κερδίζουν περίπου $2,0\%$ του ΑΕΠ. Άρα υπάρχει μια ανακατανομή πόρων και εισοδήματος από το συντελεστή παραγωγής Εργασία στο συντελεστή παραγωγής Κεφάλαιο. Εάν υποθέσουμε ότι οι κεφαλαιούχοι μισθώνουν ποσότητα γης για να παράγουν τα αγαθά τους, τότε ευνοούνται και οι γαιοκτήμονες, γιατί αυξάνεται η τιμή της γης, δηλαδή η *έγγειος πρόσοδος* ή *γαιοπρόσοδος*.

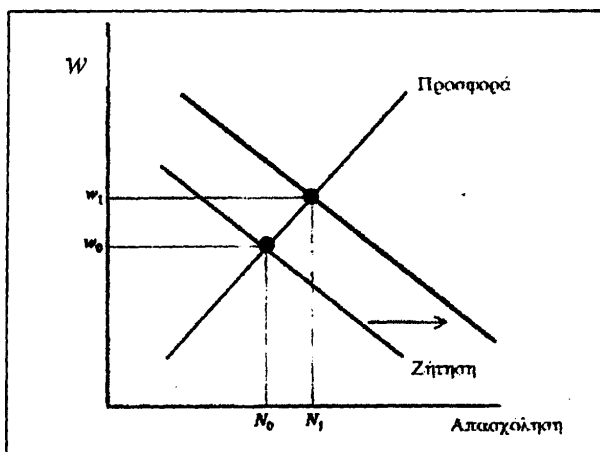
Το πλεόνασμα της μετανάστευσης ως ποσοστό του εθνικού εισοδήματος ισούται με $\frac{1}{2}x$ (% μεταβολή του μισθού των εγχώριων) \times (% μεταβολή της απασχόλησης) \times (συμβολή της εργασίας στο εθνικό εισόδημα). Στην εμπειρική μελέτη του Hamermesh (1993, σ. 26-29) διαπιστώνεται ότι οι εργάτες στις ΗΠΑ αυξάνουν την προσφορά εργασίας κατά 10% και ότι η ποσοστιαία μείωση στους μισθούς των εγχώριων εργατών ως αποτέλεσμα της μετανάστευσης θα είναι περίπου 3% . Η συμβολή της εργασίας στο εθνικό εισόδημα είναι της τάξης του $0,7$. Άρα, η μετανάστευση αυξάνει το πραγματικό εισόδημα των εγχωρίων κατά περίπου $0,1\%$.

Αν η καμπύλη ζήτησης είναι τέλεια ελαστική, οπότε οι μετανάστες δεν επηρεάζουν καθόλου το μισθό των εγχωρίων, οι μετανάστες θα πληρώνονταν

ολόκληρη την αξία του οριακού τους προϊόντος και οι εγχώριοι δεν θα κέρδιζαν τίποτα από τη μετανάστευση. Το πλεόνασμα της μετανάστευσης, δηλαδή, θα ήταν μηδενικό (Borjas, 1999, σ. 1702).

Στη συνέχεια η έρευνα του Borjas στρέφεται στη διερεύνηση της επίπτωσης της μετανάστευσης στην ετερογενή εργασία. Ο Borjas (2006) υποστηρίζει ότι η μετανάστευση σε μια κλειστή αγορά εργασίας θα επηρεάσει τη δομή των μισθών, μειώνοντας τους μισθούς των ανταγωνιστικών εργαζομένων και αυξάνοντας τους μισθούς των συμπληρωματικών (complements).

Σχήμα 2. Επίπτωση της μετανάστευσης όταν μετανάστες και εγχώριοι εργάτες είναι συμπληρωματικοί.

Η αγορά εργασίας, στο παραπάνω σχήμα, δείχνει την προσφορά και τη ζήτηση για εγχώριους εργάτες. Μια αύξηση στον αριθμό των μεταναστών αυξάνει το οριακό προϊόν των εγχωρίων, μετατοπίζοντας προς τα πάνω την καμπύλη ζήτησης. Αυτό οδηγεί σε υψηλότερο εγχώριο μισθό και σε αύξηση της απασχόλησης.

Πολλές εμπειρικές μελέτες στηρίζονται στην ομαδοποίηση των μεταναστών σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, ώστε να εξετάσουν την επίδραση των μεταναστών στη δομή των μισθών των ντόπιων.

Ο Borjas διακρίνει δύο προβλήματα (Borjas, 2006, σ. 222):

1^ο. Οι μετανάστες δεν κατανέμονται τυχαία στις αγορές εργασίας αλλά ομαδοποιούνται σε περιοχές με ακμάζουσα οικονομία, δημιουργώντας έτσι όμως μια θετική συσχέτιση μεταξύ μετανάστευσης και μισθών, η οποία όμως δεν ισχύει (spurious positive correlation) και η οποία δυσκολεύει την πραγματική αξιολόγηση της επίδρασης της μετανάστευσης στους μισθούς, αφού μετριάξει οποιαδήποτε αρνητική επίδραση.

2^{ov}. Οι ντόπιοι αντιδρώντας στη μετανάστευση (από το εξωτερικό) μπορεί να μετανάστευσαν σε άλλη τοπική αγορά εργασίας μετακινώντας την εργασία ή το κεφάλαιο σε άλλες περιοχές μέχρι οι μισθοί των ντόπιων και το επιτόκιο (returns to capital) να εξισωθούν πάλι μεταξύ των περιοχών. Έτσι, αν συγκρίνουμε τους μισθούς των ντόπιων στις διάφορες περιοχές, αυτό μπορεί να δείξει μικρή ή μηδενική διαφοροποίηση, επειδή τα αποτελέσματα της μετανάστευσης διαχέονται σε όλη την οικονομία και όχι γιατί η μετανάστευση δεν έχει οικονομικές επιδράσεις.

Λόγω των δύο παραπάνω προβλημάτων, η βιβλιογραφία γύρω από εμπειρικά δεδομένα καταλήγει σε διαφορετικά αποτελέσματα για την επίδραση της μετανάστευσης στους μισθούς των ντόπιων, αλλά στο μεγαλύτερο μέρος τους αυτά φαίνεται να συγκεντρώνονται γύρω από το μηδέν.

Την περίπτωση των ΗΠΑ μελετούν και οι Friedberg και Hunt (1995), οι οποίοι εξετάζουν επίσης τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στους μισθούς στη χώρα υποδοχής. Χρησιμοποιούν ως σημαντικά μοντέλα εκείνα που εξετάζουν αν η οικονομία υποδοχής είναι ανοικτή ή κλειστή στο διεθνές εμπόριο και σε ποιο βαθμό οι μετανάστες λειτουργούν ως υποκατάστατο των εγχώριων εργατών (Friedberg and Hunt, 1995, σ. 28), δηλαδή λειτουργούν ως ανταγωνιστικοί συντελεστές παραγωγής. Όσο πιο ανταγωνιστικοί είναι οι συντελεστές παραγωγής, τόσο μεγαλύτερη ελαστικότητα υπάρχει στην αγορά εργασίας.

Σύμφωνα με τους Friedberg και Hunt (1995) σε ένα μοντέλο κλειστής οικονομίας, δηλαδή μιας οικονομίας η οποία δεν διενεργεί διεθνείς οικονομικές συναλλαγές, οι μετανάστες θα επιφέρουν μείωση στις τιμές των συντελεστών με τους οποίους είναι τέλεια υποκατάστατα (Σχήμα 1) και αύξηση στις τιμές των συντελεστών με τους οποίους είναι συμπληρωματικά (Σχήμα 2), αποτελέσματα στα οποία έχει καταλήξει και ο Borjas στον οποίο αναφερθήκαμε παραπάνω.

Από την άλλη, οι μετανάστες φαίνεται να έχουν αμφιλεγόμενη επίδραση στις τιμές των συντελεστών παραγωγής με τους οποίους είναι ατελή υποκατάστατα. Έστω ότι μια οικονομία όπου η παραγωγή απαιτεί κεφάλαιο και εξειδικευμένους εργάτες – τα οποία είναι συμπληρωματικά μεταξύ τους – η ανειδίκευτη εργασία θα είναι υποκατάστατο του κεφαλαίου και της ειδικευμένης εργασίας. Εάν, πάλι, έχουμε μετανάστευση ανειδίκευτων εργατών, ο μισθός των ανειδίκευτων εργατών θα μειωθεί, ενώ το αποτέλεσμα για το κεφάλαιο και την ειδικευμένη εργασία είναι αμφιλεγόμενο.

Το γεγονός ότι ο μισθός των ανειδίκευτων εργατών είναι μειωμένος, θα παρακινήσει τους εργοδότες να υποκαταστήσουν το κεφάλαιο και την ειδικευμένη εργασία με ανειδίκευτη εργασία. Όμως η μεγαλύτερη προσφορά ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού σημαίνει ότι τα επίπεδα παραγωγής θα είναι υψηλότερα, παρακινώντας τους εργοδότες να χρησιμοποιήσουν περισσότερο απ' όλους τους συντελεστές παραγωγής (Friedberg and Hunt, 1995, σ. 28).

Εάν οι μετανάστες είναι ειδικευμένοι, τότε ο μισθός της εξειδικευμένης εργασίας θα μειωθεί, ενώ το αποτέλεσμα στους μισθούς των ανειδίκευτων εργατών είναι αμφιλεγόμενο. Η μείωση του μισθού των ειδικευμένων εργατών και η αύξηση της απασχόλησής τους θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της ζήτησης για συμπληρωματικούς συντελεστές, για κεφάλαιο, γεγονός που οδηγεί σε αύξηση της αποδοτικότητας του κεφαλαίου (Friedberg and Hunt, 1995, σ. 28).

Η μετανάστευση θα μειώσει τους μισθούς περισσότερο, αν οι μετανάστες είναι διατεθειμένοι να εργαστούν με χαμηλότερο μισθό, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των παράνομων μεταναστών. Η εισροή αυτή των μεταναστών όχι μόνο αλλάζει την προσφορά εργασίας, αλλά την κάνει και πιο ελαστική (Friedberg and Hunt, 1995)

Στο μοντέλο ανοικτής οικονομίας (Heckscher–Ohlin model) τα αποτελέσματα είναι διαφορετικά. Έστω ένα μοντέλο αρκετά ρεαλιστικό, στο οποίο οι χώρες έχουν διαφορετικούς συντελεστές σε αφθονία και η εξίσωση των τιμών των συντελεστών δεν συμβαίνει, ακόμα κι αν υπάρχει ελεύθερο εμπόριο. Οι χώρες εξειδικεύονται στην παραγωγή, η κάθε μια ανάλογα με τους συντελεστές που διαθέτουν σε αφθονία. Χώρες με αφθονία στην εργασία θα παράγουν προϊόντα εντάσεων εργασίας. Οι διαφορές στους μισθούς που θα προκύψουν μεταξύ των χωρών προκαλούν τη μετανάστευση. Σύμφωνα με τους Friedberg και Hunt (1995), το μέγεθος της μετανάστευσης-εισροής εργασίας είναι αυτό που καθορίζει την επίδρασή της. Μια μεγάλη εισροή θα αναγκάσει τη χώρα να παράγει περισσότερα αγαθά εντάσεως εργασίας. Έτσι, οι μισθοί θα μειωθούν και η απόδοση του κεφαλαίου θα αυξηθεί. Εάν η εισροή μεταναστών είναι μικρή, δεν θα έχει επίδραση στους μισθούς. Η χώρα που δέχεται τους μετανάστες θα αυξήσει την παραγωγή αγαθών έντασης εργασίας και θα πουλήσει περισσότερα από αυτά τα αγαθά στην παγκόσμια αγορά και η εξίσωση των τιμών των συντελεστών θα επιτευχθεί μέσω του εμπορίου (Friedberg and Hunt, 1995, σ. 29).

Οι αλλαγές στους μισθούς συνεπάγονται και αλλαγές στην απασχόληση. Στο παράδειγμα της ανειδίκευτης μετανάστευσης στο μοντέλο της κλειστής οικονομίας, παρόλο που η συνολική απασχόληση των ανειδίκευτων εργατών θα αυξηθεί (συμπεριλαμβανομένων και των μεταναστών), η μείωση του μισθού των ανειδίκευτων εργατών θα έχει ως αποτέλεσμα κάποιοι ντόπιοι να εγκαταλείψουν την εργασία τους ή να μειώσουν τις ώρες απασχόλησής τους. Το ποσοστό απασχόλησης των ντόπιων θα μειωθεί. Αντίθετα, το ποσοστό απασχόλησης εκείνων των ομάδων των οποίων ο μισθός αυξάνεται, ως αποτέλεσμα της μετανάστευσης, είναι πιθανόν να αυξηθεί (Friedberg and Hunt, 1995, σ. 30).

Αυτά τα μοντέλα δεν προβλέπουν άμεσα ότι η ανεργία προκύπτει από τη μετανάστευση. Η ανεργία μπορεί να προκύψει βραχυχρόνια, ακόμα και για τους ντόπιους στο βαθμό που συμβαίνουν μετακινήσεις συντελεστών παραγωγής μεταξύ τομέων παραγωγής διαφορετικών εντάσεων και στο βαθμό που το ταίριασμα εργασιών (job matching) και η κίνηση κεφαλαίου δεν συμβαίνουν ακαριαία αλλά απαιτούν χρόνο.

Οι Altonji and Card (1991) εξέτασαν τις αλλαγές στους μισθούς και στην ανεργία από την μεταναστευτική ροή από το 1970 μέχρι το 1980 στις Η.Π.Α. και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι μετανάστες είχαν μία αρνητική επίδραση στην ανεργία. Τα μεγέθη των συντελεστών υποδηλώνουν ότι 1 ποσοστιαία μονάδα αύξησης του ποσοστού των μεταναστών μειώνει το ποσοστό ανεργίας κατά 0,23 ποσοστιαίες μονάδες.

Στην περίπτωση της Αυστραλίας, οι Withers and Pope (1985) στην εμπειρική τους έρευνα για την επίδραση της μετανάστευσης στην Αυστραλία την περίοδο 1964-1982 συμπέραναν ότι η μετανάστευση μειώνει την ανεργία και η επίδραση αυτή είναι πολύ μικρή (ο συντελεστής της μεταβλητής που μετράει την μετανάστευση = 0,02). Έτσι η μετανάστευση δεν επηρέασε ουσιαστικά την ανεργία, δημιουργήθηκαν τόσες περισσότερες θέσεις εργασίας όσες συμπληρώθηκαν. Συμπεριλαμβάνεται η περίοδος από το 1974 κατά την οποία παρατηρείται ύφεση τονίζοντας οι Withers and Pope ότι ισχύει το ίδιο αποτέλεσμα παρόλο τις αλλαγές στην σύνθεση της μετανάστευσης (Withers and Pope, 1985, σ. 562). Έτσι, καταλήγουν ότι η μεταναστευτική πολιτική δεν θα πρέπει να υπαγορεύεται από το φόβο ότι η μετανάστευση προκαλεί ανεργία.

2.3 Ευρωπαϊκές χώρες με μεταναστευτική εισροή μεταπολεμικά (1960-1970)

Οι ευρωπαϊκές χώρες οι οποίες δέχθηκαν μεγάλο αριθμό μεταναστών μεταπολεμικά (δεκαετίες '60 και '70), όπως η Αυστρία, η Δανία, η Γερμανία, το Λουξεμβούργο, η Νορβηγία, η Σουηδία και η Ελβετία, διαφοροποιούνται σε ένα βαθμό από την προηγούμενη κατηγορία, ως προς το ότι σημειώνονται ως σημαντικοί διαφορετικοί παράγοντες που επιδρούν διαμορφώνοντας τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην ανεργία της εγχώριας αγοράς εργασίας, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Στην Ευρώπη, μιλάμε κυρίως για ένα μοντέλο κλειστής οικονομίας, στο οποίο προβλέπεται προσαρμογή των μισθών και στο οποίο η ανεργία θα μπορούσε να συμβεί λόγω ακαμψίας των μισθών προς τα κάτω, εξαιτίας θεσμικών ρυθμίσεων (π.χ. συνδικάτα). Αυτό είναι ιδιαίτερα σύνηθες στις χώρες της Ευρώπης, όπου εφαρμόζονται και ισχύουν οι συμβάσεις συνδικάτων (union contracts) για τους περισσότερους εργαζομένους. Σ' αυτή την περίπτωση, η προσαρμογή της μετανάστευσης θα έρθει μάλλον μέσω της ανεργίας παρά μέσω της μείωσης των μισθών (Friedberg and Hunt, 1995, σ. 30).

Σχετική μελέτη έχουν εκπονήσει οι Karanassou et al. (2007) εξετάζοντας τη σχέση αποθέματος κεφαλαίου και ανεργίας στις Σκανδιναβικές χώρες εφαρμόζοντας τη *θεωρία της αλυσιδωτής αντίδρασης* (Chain Reaction Theory) της ανεργίας και εξετάζοντας ένα δυναμικό μοντέλο πολλαπλών εξισώσεων με δευτερογενείς επιπτώσεις. (Karanassou et al., 2007, σ. 4) Στην οικονομετρική τους ανάλυση τα εμπειρικά μοντέλα ευθυγραμμίζονται με τη γενική άποψη για την αγορά εργασίας, σύμφωνα με την οποία η ζήτηση εργασίας είναι αρνητική σε σχέση με τον πραγματικό μισθό και μετατοπίζονται ανάλογα με τις αλλαγές στο απόθεμα κεφαλαίου, η αύξηση στην ενίσχυση της κεφαλαιακής έντασης αυξάνει τους πραγματικούς μισθούς και η προσφορά εργασίας είναι θετική σε σχέση με τον πραγματικό μισθό (Karanassou et al., 2007, σ. 11).

Τα αποτελέσματα των Karanassou et al. (2007) δείχνουν ότι οι διακυμάνσεις στα ποσοστά ανεργίας στη Δανία μοιάζουν με εκείνα των ΗΠΑ, με υψηλότερες τιμές στις αρχές της δεκαετίας του 1980 και 1990. Συγκεκριμένα, το ανθεκτικό απόθεμα κεφαλαίου αντιστοιχεί στο 30% της αύξησης στην ανεργία την περίοδο 1978-1985 και στο 15% για την περίοδο 1989-1997. Για τη Φινλανδία και τη Σουηδία, διαπιστώνει ομοιότητες στην πορεία των ποσοστών ανεργίας, την οποία αποδίδει

στην άνοδο της τιμής του πετρελαίου σε ένα μικρό ποσοστό και στην άνευ προηγουμένου αύξηση της ανεργίας στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Συγκεκριμένα, στη Σουηδία τα ευρήματα δείχνουν ότι, για τα έτη 1991-1997 και με δεδομένη την κρίση της δεκαετίας του 1990, η οικονομική επιβράδυνση στο απόθεμα κεφαλαίου συνέβαλε στο 50% της αύξησης της ανεργίας τη συγκεκριμένη περίοδο. Οι ομοιότητες στην πορεία των δύο οικονομιών Φινλανδίας και Σουηδίας την οδηγούν να μιλήσει για "δίδυμες οικονομίες". Παρόλα αυτά, διαχωρίζει τη Φινλανδία, από τη Δανία και τη Σουηδία, όσον αφορά τη χαρακτηριστική μόνιμη πτώση στο απόθεμα κεφαλαίου από το 1992. Και υπολογίζει ότι εάν το απόθεμα κεφαλαίου είχε παραμείνει σε υψηλά επίπεδα, η ανεργία θα ήταν τουλάχιστον 5% χαμηλότερη, ενώ το χάσμα στην ανεργία στις δίδυμες οικονομίες θα είχε μειωθεί σημαντικά από το 1992 και μετά (Karanassou et al., 2007, σ. 23). Καταλήγει δε ότι σημαντικοί παράγοντες υπήρξαν οι πιέσεις που ασκούνταν από παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση των μισθών (όπως τα οφέλη από την ανεργία, οι περιορισμοί στις απολύσεις, οι κατώτατοι μισθοί, η ισχύς των εργατικών σωματείων, οι φόροι), καθώς δημιουργούν ένα δυναμικό πλαίσιο το οποίο επιδρά στην ανάπτυξη (Karanassou et al., 2007, σ. 24).

Έγιναν και άλλες συγκριτικές μελέτες όπως εκείνη των Pischke and Velling (1994) οι οποίοι μελέτησαν την αγορά εργασίας της Γερμανίας για την περίοδο 1985 και 1989 προκειμένου να διαπιστωθεί αν ισχύουν τα αποτελέσματα των Altonji and Card (1991) και εκτός τις Η.Π.Α. Και αυτοί κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχουν σημαντικές αρνητικές από την μετανάστευση στην απασχόληση ή στους μισθούς.

2.4 Υπόλοιπες βορειοευρωπαϊκές χώρες

Σε χώρες όπως το Βέλγιο, η Γαλλία, η Ολλανδία και η Μεγάλη Βρετανία, η μετανάστευση φαίνεται ότι συνεισέφερε πολλαπλώς τόσο στην εγχώρια αγορά εργασίας όσο και στην κοινωνική δομή της χώρας υποδοχής. Οι χώρες αυτές διαθέτοντας ανεπτυγμένη βιομηχανία παρουσίαζαν μεγάλα περιθώρια στη ζήτηση εργασίας, γεγονός που προσέλκυσε πολλούς μετανάστες, ιδιαίτερα από τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης μεταξύ 1970 και 2008.

Χαρακτηριστική είναι η εργασία των Blanchflower, Saleheen και Shadforth (2007), οι οποίοι εξετάζοντας το χαμηλό ποσοστό πληθυσμιακής ανάπτυξης στη Μ.Β.

από το 1971-2004, διαπίστωσαν ότι η πληθυσμιακή ανάπτυξη αυξήθηκε με την έλευση της τρίτης χιλιετίας, όταν παρατηρήθηκε μεγάλη αύξηση στην καθαρή μετανάστευση, ιδίως από χώρες της ανατολικής Ευρώπης αλλά και της Ασίας και της Μέσης Ανατολής. Αναφέρουν ότι όσο χαμηλότερο ήταν το ΑΕΠ στις χώρες προέλευσης τόσο μεγαλύτερη ήταν η τάση για μετανάστευση στην Μ.Β. Επίσης, διαπίστωσαν μείωση στις πληθωριστικές πιέσεις λόγω της μετανάστευσης και σημαντικές ενδείξεις ότι η μετανάστευση μείωσε την ανεργία στη Μ.Β. βραχυπρόθεσμα. Το αποτέλεσμα αυτό οφειλόταν στο ότι σχεδόν οι μισοί από τους μετανάστες, τελικώς επέστρεψαν κάποια στιγμή στη χώρα προέλευσής τους μετά από μερικά χρόνια εργασίας στη Μ.Β. Οπότε και οι συγγραφείς, προτείνουν ως μελλοντικό θέμα έρευνας τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις από αυτή την παλινδρόμηση μεταναστών (Blanchflower, Saleheen και Shadforth, 2007, σ. 30-32).

2.5 Χώρες με πρόσφατο άνοιγμα στη μετανάστευση

Οι χώρες που πρόσφατα έχουν ανοίξει τα σύνορά τους στη μεταναστευτική ροή, όπως η Ιρλανδία, η Ιταλία, η Ελλάδα, η Πορτογαλία και η Ισπανία, αποτελούν, θα λέγαμε μια ιδιαίτερη κατηγορία. Αυτό συμβαίνει γιατί (α) πρόκειται για αναπτυσσόμενες χώρες, (β) οι οικονομίες τους δεν είναι αρκετά ισχυρές, (γ) η αγορά εργασίας δεν έχει μεγάλα περιθώρια απορροφησιμότητας, (δ) λόγω του ότι το άνοιγμα στη μαζική μετανάστευση είναι πολύ πρόσφατο, δεν υπάρχουν δοκιμασμένες και μελετημένες με βάση προηγούμενη εμπειρία πολιτικές μετανάστευσης, ούτε και η απαιτούμενη κοινωνική παιδεία για την αποδοχή και απορρόφηση των μεταναστών, με αποτέλεσμα συχνά η μετανάστευση να μην μπορεί να ελεγχθεί και να παρατηρούνται φαινόμενα λαθρομετανάστευσης (π.χ. Ιταλία, Ελλάδα κ.α.) και (ε) η νομοθετική παρέμβαση και ο κρατικός παρεμβατισμός ασκούν κατ' ουσία τις πολιτικές διαμόρφωσης μισθών και ημερομισθίων, ενώ τα εργατικά σωματεία έχουν ιδιαίτερη σχέση με το κράτος (Κεραμίδου, 2002, σ. 134-135).

Ένα παράδειγμα των επιπτώσεων της μετανάστευσης στην εγχώρια αγορά εργασίας για αυτή την κατηγορία χωρών (με βάση την κατάταξη του ΟΟΣΑ) αποτελεί η εργασία των Carrasco, Jimeno και Ortega (2004), η οποία εξετάζει τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην εγχώρια αγορά εργασίας της Ισπανίας βραχυπρόθεσμα, για το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τη νόμιμη όσο και την παράνομη μετανάστευση και, τη χωρική κινητικότητα

μεταναστών και εγχώριων εργατών. Η εν λόγω εργασία ταξινομεί τους μετανάστες ανά (1) ηλικιακές ομάδες (20-34, 35-44, 45-54, άνω των 55), (2) ανά φύλο, (3) ανά τομείς δραστηριότητας (διακρίνει 44 διαφορετικούς τομείς). Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν δύο μοντέλα εξισώσεων. Στο πρώτο εξετάζουν τις επιπτώσεις από τη νόμιμη μετανάστευση, ενώ στο δεύτερο τις επιπτώσεις από τη συνολική μετανάστευση στο ποσοστό απασχόλησης των εγχώριων εργατών.

Στο μοντέλο που αφορά τη νόμιμη μετανάστευση διαπίστωσαν αρνητική επίδραση της μετανάστευσης στο ποσοστό απασχόλησης των ντόπιων (το δείγμα τους αφορούσε μετανάστες με άδεια εργασίας και ποσοστά ανά τομέα δραστηριότητας). Βρήκαν ελαστικότητα $-0,18$, που σημαίνει ότι μια αύξηση κατά 10% στο ποσοστό των μεταναστών, θα μειώσει το ποσοστό απασχόλησης των εγχώριων εργατών κατά 1,8%. Όταν εξέτασαν κατά γένος, οι ελαστικότητες ήταν ακόμα μικρότερες ($-0,035$ για τους άντρες και $-0,088$ για τις γυναίκες), ενώ το αντίθετο συνέβη όταν η εκτίμηση ήταν κατά ηλικιακή ομάδα. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, οι εκτιμώμενοι συντελεστές ήταν στατιστικά σημαντικοί. Αν και, τα αποτελέσματα θα μπορούσαν να παρουσιάζουν μεροληψία λόγω της κινητικότητας των μεταναστών σε περιοχές με υψηλά ποσοστά απασχόλησης των εγχώριων εργατών και της κινητικότητας των εγχώριων από τομείς όπου έχουν συγκεντρωθεί μετανάστες.

2.6 Συνολική προσέγγιση στις χώρες του ΟΟΣΑ

Ολοκληρώνοντας εδώ τη θεωρητική ενότητα αναφορικά με τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην ανεργία στις χώρες του ΟΟΣΑ, παρουσιάζουμε κάποιες συνολικές προσεγγίσεις στο θέμα.

Οι Hatzinikolaou και Kammas (2010) εξέτασαν τις επιδράσεις που είχαν οι πολιτικές των περιορισμών επί των απολύσεων, η αύξηση των «παραγωγικών» δαπανών της κυβέρνησης, η αύξηση των επιδομάτων κοινωνικής ασφάλισης και η χαλαρή μεταναστευτική πολιτική στο ποσοστό ανεργίας που αντιστοιχεί σε μη επιταχυνόμενο πληθωρισμό (NAIRU), σε 15 χώρες του ΟΟΣΑ. Εξετάστηκε η Ελλάδα ξεχωριστά για την περίοδο 1960-2008 και οι υπόλοιπες 14 χώρες σαν πάνελ για την περίοδο 1970-2008. Τα αποτελέσματα που βρήκαν για την Ελλάδα είναι ότι η μαζική μετανάστευση αύξησε το NAIRU κατά 3 ποσοστιαίες μονάδες εξηγώντας έτσι γιατί το παρατηρούμενο ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα αυξήθηκε από 5,8% το 1982

σε περισσότερο από 10% στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Επίσης, η χαλαρή μεταναστευτική πολιτική αύξησε και το ρυθμό πληθωρισμού. Ενώ στην περίπτωση των χωρών του ΟΟΣΑ βρέθηκε ότι η καθαρή μετανάστευση επηρεάζει αρνητικά το NAIURU. Με άλλα λόγια, η αύξηση της καθαρής μετανάστευσης μείωσε το ποσοστό ανεργίας που αντιστοιχεί σε μη επιταχυνόμενο πληθωρισμό. Η διαφορά στην επιρροή της καθαρής μετανάστευσης στο NAIURU, όταν εξετάζεται η Ελλάδα ξεχωριστά από τις χώρες του ΟΟΣΑ, αποδίδεται στις διαφορές που υπάρχουν στις αγορές εργασίας μεταξύ Ελλάδας και χωρών του ΟΟΣΑ.

Οι Karanassou et al. (2007) θεωρούν ότι η επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης του αποθέματος κεφαλαίου είναι υπεύθυνη για την αύξηση του ποσοστού ανεργίας. Έδειξαν, δηλαδή, ότι εκτός από τις συμβατικές πολιτικές που προσπαθούν να μειώσουν την ανεργία, καταστέλλοντας ισχυρούς παράγοντες αύξησης των μισθών, όπως τα εργατικά σωματεία, τους κατώτατους μισθούς, τους περιορισμούς στις απολύσεις, τα επιδόματα ανεργίας κ.α., υπάρχει και άλλος τρόπος προσέγγισης της ανεργίας μέσω της αλληλεπίδρασης της ανάπτυξης και της δυναμικής της αγοράς εργασίας. Η καθοριστική σημασία της συσσώρευσης κεφαλαίου υπονοεί, θα λέγαμε, ότι πολιτικές που σχετίζονται με τον τομέα της έρευνας και της ανάπτυξης (R&D), καθώς και ότι πολιτικές που προωθούν την αύξηση της παραγωγικότητας, τις επενδύσεις και τη συσσώρευση κεφαλαίου μπορούν να βελτιώσουν τις αποδόσεις της αγοράς (Karanassou et al., 2007, σ. 24).

Οι Shapiro και Stiglitz (1984) υποστηρίζουν ότι οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να ελέγξουν τέλεια την αποδοτικότητα των εργαζομένων κι έτσι για να προκαλούν αύξηση της παραγωγικότητας δημιουργούν ένα κίνητρο ώστε οι εργαζόμενοι να μην τεμπελιάζουν. Η ανεργία αποτελεί μέσο πειθαρχίας των εργαζομένων. Ο φόβος της ανεργίας παρακινεί τους εργαζομένους να προσπαθήσουν, εφόσον ο μισθός είναι αρκετά υψηλός. Σε ισορροπία, οι μισθοί συνδέονται αρνητικά με το ποσοστό ανεργίας. Η μετανάστευση, σ' αυτό το μοντέλο, αυξάνει το μέγεθος του εργατικού δυναμικού, με αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις να μειώσουν τους μισθούς και να αυξηθεί η απασχόληση. Ωστόσο, η μείωση των μισθών πρέπει να συνοδεύεται από αύξηση του ρυθμού ανεργίας, έτσι ώστε να δίνεται το κίνητρο στους εργαζομένους να μην τεμπελιάζουν (Shapiro and Stiglitz, 1984, σ. 433-444).

Οι Hazari και Sgro (1999), στη σχέση μετανάστευσης και μισθών θεωρούν ότι είναι σημαντικό οι μισθοί να μην θεωρούνται απόλυτα ευέλικτοι, αφού στην

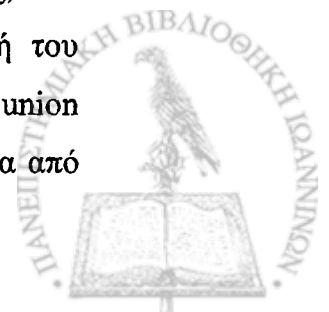

πραγματικότητα υπάρχουν δυσκαμψίες των πραγματικών μισθών που οδηγούν στην ανεργία (Hazari και Sgro, 1999, σ. 258).

Οι Schmidt, Stilz και Zimmermann (1994) θεωρούν σημαντική την επίδραση των εργατικών σωματείων αναφορικά με τη ρύθμιση της μεταναστευτικής εισροής σε μια οικονομία. Μάλιστα, υποστηρίζουν ότι σε μία ανταγωνιστική αγορά εργασίας η μετανάστευση θα οδηγήσει σε αύξηση του εισοδήματος των εγχώριων, ενώ σε αγορά εργασίας με δεσμευτικό κατώτερο μισθό η μετανάστευση θα οδηγήσει σε υψηλότερα ποσοστά ανεργίας (Schmidt, Stilz και Zimmermann, 1994, σ. 198). Το μοντέλο τους έδειξε επιπλέον ότι ακόμα και σε αγορές εργασίας με μονοπωλιακό καθεστώς όσον αφορά τα εργατικά σωματεία (π.χ. Ελλάδα) σε όρους του συνολικού εργατικού δυναμικού, η μετανάστευση μπορεί να οδηγήσει σε μείωση των μισθών, σε υψηλότερη απασχόληση. Έτσι, η μετανάστευση μπορεί να έχει πιθανά θετικά οφέλη ακόμα και σε αγορές εργασίας που δεν είναι τόσο ευέλικτες (Schmidt, Stilz και Zimmermann, 1994, σ. 198).

Από την άλλη, οι Lalonde και Topel (1997) υποστηρίζουν ότι γενικά, η αύξηση της μετανάστευσης έχει μόνο μια μέτρια επίπτωση στην ανακατανομή του εισοδήματος. Ωστόσο, οι περισσότερες από αυτές τις αρνητικές συνέπειες επιβαρύνουν τους ίδιους τους μετανάστες (Lalonde και Topel, 1997, σ. 821). Αυτό συνέβη επειδή πρόσφατοι μετανάστες σε μια περιοχή συμπίαζαν τους μισθούς άλλων νέων μεταναστών στην περιοχή, αλλά με μικρή επίδραση στην απασχόληση και στους μισθούς των εγχώριων. Αυτές οι επιδράσεις μπορεί να είναι μικρές ως αποτέλεσμα των επιπτώσεων που έχουν οι μετανάστες στην τοπική ζήτηση του εργατικού δυναμικού ή ως αποτέλεσμα των αλλαγών των προτύπων μετανάστευσης των εγχώριων. Στην πρώτη περίπτωση, δεν υπάρχει λόγος να περιμένουμε μεγάλες επιπτώσεις από τη μετανάστευση στην ανακατανομή του εισοδήματος των εγχώριων εργατών. Στη δεύτερη περίπτωση, μια τέτοια μεταναστευτική συμπεριφορά θα σήμαινε ότι τυχόν αρνητικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στους ντόπιους δεν περιορίζονται μόνο σε μια περιοχή, αλλά εξαπλώνονται ευρύτερα σε όλη την οικονομία (Lalonde και Topel, 1997, σ. 846).

Στο υπόδειγμα της παρούσας εργασίας, ο προσδοκώμενος πραγματικός μισθός λαμβάνεται ως συνάρτηση της μέσης παραγωγικότητας της εργασίας, του ποσοστού ανεργίας και της πυκνότητας των εργατικών σωματείων, δηλαδή του ποσοστού των εργαζομένων που είναι εγγεγραμμένα μέλη σε συνδικάτα (trade union density). Αυτό συμβαίνει επειδή, όπως έχουν υποστηρίξει πολλές εργασίες, μία από

τις σημαντικότερες διαστάσεις της βελτίωσης της οικονομικής θέσης των εργαζομένων είναι η αύξηση του εργατικού μισθού. Και εδώ είναι ακριβώς που επεμβαίνουν τα εργατικά σωματεία. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Λιανός (1998) «σκοπός των εργατικών σωματείων είναι η βελτίωση της οικονομικής θέσης των εργατών» (Λιανός, 1998, σ. 164). Εξάλλου, οι Azevedo και O'Connell (1980) στο μοντέλο τους αναμένουν θετική σχέση μεταξύ μισθού και δείκτη τιμών καταναλωτή, αφού όπως αναφέρουν οι αλλαγές στο δείκτη τιμών καταναλωτή χρησιμοποιούνται ως βάση από τα συνδικάτα για υψηλότερες απαιτήσεις μισθών και για τους εργοδότες αποτελούν ένα λόγο για να προβαίνουν σε αυξήσεις μισθών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ

Για τον προσδιορισμό των επιπτώσεων της μετανάστευσης στην ανεργία, πρώτα εξετάζουμε την εξίσωση της ζήτησης εργασίας

$$n_t = a_0 + a_1 K_t + a_2 w_t \quad (1)$$

όπου: n_t = ζητούμενη ποσότητα εργασίας

K_t = απόθεμα κεφαλαίου

w_t = προσδοκώμενος πραγματικός μισθός

Η παραπάνω εξίσωση εκφράζει την ποσότητα εργασίας που επιθυμούν να μισθώσουν οι επιχειρήσεις σε διάφορα επίπεδα προσδοκώμενου πραγματικού μισθού και επιπέδου κεφαλαίου.

Με βάση την οικονομική θεωρία, η αύξηση του προσδοκώμενου πραγματικού μισθού αυξάνει το κόστος απασχόλησης, γεγονός που οδηγεί τις επιχειρήσεις να ζητούν λιγότερη εργασία. Άρα, η μεταβολή του προσδοκώμενου πραγματικού μισθού επηρεάζει αρνητικά τη ζητούμενη ποσότητα εργασίας. Όσο αυξάνεται το κεφάλαιο, αυξάνεται η αποδοτικότητα της εργασίας και της παραγωγικότητάς της, ενώ λόγω φθίνουσας αποδοτικότητας του κεφαλαίου μειώνεται το οριακό προϊόν του κεφαλαίου.

Σ' ένα ανταγωνιστικό υπόδειγμα αγοράς εργασίας με βάση τη νεοκλασική οικονομική θεωρία, η ζήτηση εργασίας ταυτίζεται με την καμπύλη της αξίας του οριακού προϊόντος της εργασίας. Άρα, η αύξηση του οριακού προϊόντος της εργασίας, λόγω της αύξησης της οριακής αποδοτικότητας της εργασίας, όσο ο εργάτης χρησιμοποιεί περισσότερο κεφάλαιο, μπορεί να παράγει περισσότερο και αυτό οδηγεί στην αύξηση της ζήτησης εργασίας.

Για να προσδιορίσουμε την ισορροπία στην αγορά εργασίας, εκτός από τη ζήτηση εργασίας θα πρέπει να εξετάσουμε και την προσφορά εργασίας, η οποία υποτίθεται ότι περιγράφεται από την παρακάτω εξίσωση

$$\ell_t = \beta_0 + \beta_1 w_t + \beta_2 n m_t \quad (2)$$

όπου: ℓ_t = εργατικό δυναμικό

w_t = προσδοκώμενος πραγματικός μισθός

$n m_t$ = καθαρή μετανάστευση

Η παραπάνω εξίσωση μας δείχνει την ποσότητα εργασίας που επιθυμούν να προσφέρουν οι εργαζόμενοι. Η εξαρτημένη μεταβλητή (l_i) επηρεάζεται από δύο βασικές ανεξάρτητες μεταβλητές: (i) το ύψος του προσδοκώμενου πραγματικού μισθού και (ii) την καθαρή μετανάστευση, δηλαδή τη διαφορά μεταξύ των αλλοδαπών που εισέρευσαν σε μία χώρα και των εγχώριων ατόμων που αποδήμησαν από τη χώρα αυτή.

Σύμφωνα με την Εξίσωση (2), μια αύξηση του προσδοκώμενου πραγματικού μισθού έχει δύο αποτελέσματα πάνω στην προσφορά εργασίας:

- 1) το αποτέλεσμα εισοδήματος, όπου η αύξηση του μισθού οδηγεί τους εργαζομένους να μειώσουν την προσφορά εργασίας και να αυξήσουν τησχόλη,
- 2) το αποτέλεσμα υποκατάστασης, όπου τα άτομα παρακινούνται να εργαστούν περισσότερο.

Κατά βάση, στα περισσότερα οικονομικά υποδείγματα, η προσφορά εργασίας συνδέεται θετικά με το w_i , δηλαδή το αποτέλεσμα υποκατάστασης υπερिशύει του αποτελέσματος εισοδήματος. Εάν σε μια οικονομία η καθαρή μετανάστευση είναι θετική, δηλαδή ο αριθμός των αλλοδαπών που εισρέουν σε μία χώρα είναι μεγαλύτερος από τον αριθμό των εγχωρίων που αποδημούν από τη χώρα αυτή, αυτό θα επηρεάσει το επίπεδο απασχόλησης στο εσωτερικό μιας χώρας, ιδιαίτερα στη χώρα υποδοχής. Το εργατικό δυναμικό ορίζεται ως το άθροισμα των απασχολούμενων και των ανέργων. Η αύξηση του nm_i αυξάνει το εργατικό δυναμικό. Το ζήτημα που τίθεται είναι εάν πράγματι θα αυξηθεί η απασχόληση ή τελικά θα αυξηθεί η ανεργία. Αυτό θα φανεί από τη μεταβολή του προσδοκώμενου πραγματικού μισθού. Μπορεί στατιστικά η σχέση να είναι σημαντική, αλλά η οικονομική ερμηνεία της επίδρασης της καθαρής μετανάστευσης πάνω στην απασχόληση εξαρτάται από το εάν θα προκληθεί αύξηση ή μείωση του μισθού.

Γενικά, στις χώρες υποδοχής, η εισοδος μεταναστών επηρεάζει αρνητικά τις αμοιβές ανειδίκευτων εργαζομένων εάν η χώρα υποδοχής είναι αναπτυσσόμενη, ενώ αρνητικά επηρεάζονται και τα επίπεδα αμοιβών των ειδικευμένων εργαζομένων εάν η χώρα υποδοχής είναι αναπτυγμένη. Αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι π.χ. ένας επιστήμονας δεν θα αποφασίσει να μεταναστεύσει από την Ελλάδα για να πάει σε άλλη αναπτυσσόμενη χώρα όπως η Πορτογαλία, αλλά θα επιλέξει να μεταναστεύσει σε μια πιο αναπτυγμένη χώρα όπως η Αγγλία. Επί της ουσίας, το ζήτημα της γεωγραφικής κατανομής της μετανάστευσης καθορίζει και την πραγματική συμπεριφορά του πραγματικού μισθού και της απασχόλησης.

Σε καθεστώς τέλειου ανταγωνισμού, η ισορροπία της αγοράς εργασίας βρίσκεται εκεί όπου εξισώνεται η ζήτηση εργασίας με την προσφορά εργασίας. Συχνά όμως στις μεταβλητές του καθορισμού των μισθών χρησιμοποιούμε και εκείνους που θεσμικά επηρεάζουν την αγορά εργασίας ή θεσμικά προστατεύουν τα δικαιώματα των εργαζομένων. Δεδομένου ότι οι μισθοί των εργαζομένων που ανήκουν σε εργατικά σωματεία δεν καθορίζονται από την ισορροπία της προσφοράς και της ζήτησης εργασίας, αλλά από τις συλλογικές διαπραγματεύσεις ανάμεσα στα εργατικά σωματεία και τους διευθυντές των επιχειρήσεων, στην εξίσωση καθορισμού των μισθών χρησιμοποιώ την πυκνότητα των εργατικών σωματείων (βλ. υπόδειγμα Karanassou et al., 2007), η οποία οδηγεί σε ακαμψία των μισθών.

$$w_t = c_0 + c_1 x_t + c_2 q_t + c_3 u_t \quad (3)$$

όπου:

x_t = μεταβλητή πυκνότητας των εργατικών σωματείων (TUN)

q_t = μέση παραγωγικότητα της εργασίας (= πραγματικό ΑΕΠ / συνολική απασχόληση), όπου το πραγματικό ΑΕΠ = (νομομαστικό ΑΕΠ / αποπληθωριστής του ΑΕΠ) x 100

u_t = ποσοστό ανεργίας

Η ακαμψία των μισθών οφείλεται στην πίεση που ασκούν τα συνδικάτα στην κυβέρνηση κάθε χώρας να ψηφίσει νόμους για κατώτατους μισθούς, οι οποίοι είναι πάνω από τους μισθούς ισορροπίας υπό τελείως ανταγωνιστική αγορά, δημιουργώντας ανεργία. Αυτό συμβαίνει διότι, εάν ο πραγματικός μισθός παραμένει πάνω από το επίπεδο ισορροπίας, η προσφορά εργασίας είναι μεγαλύτερη από τη ζήτηση εργασίας και το αποτέλεσμα είναι η ανεργία.

Εάν οι μετανάστες ενσωματωθούν στα συνδικαλιστικά σωματεία, αυξάνεται η ισχύς των σωματείων σε σχέση με την ισχύ τους πριν από την ενσωμάτωση των μεταναστών σε αυτά. Αποτέλεσμα αυτού είναι η αύξηση του κόστους εργασίας, δηλαδή αυξάνεται το w_t και μειώνεται η απασχόληση των μη συνδικαλισμένων εργαζομένων (outsiders). Η ανεργία που προκαλείται από τα εργατικά σωματεία οφείλεται στην προστασία των συμφερόντων των συνδικαλισμένων εργαζομένων (insiders) σε βάρος των συμφερόντων των μη συνδικαλισμένων εργαζομένων.

Η μέση παραγωγικότητα οδηγεί σε αύξηση της ζήτησεως εργασίας και κατά συνέπεια αύξηση του πραγματικού μισθού.

Εξ ορισμού, έχουμε ότι

$$u_t = \ell_t - n_t \quad (4)$$

όπου: u_t = ποσοστό ανεργίας

ℓ_t = εργατικό δυναμικό

n_t = ζητούμενη ποσότητα εργασίας

Αν αντικαταστήσουμε την (3) στην (1) και (2) έχουμε:

$$n_t = \alpha_0 + \alpha_1 K_t + \alpha_2 (c_0 + c_1 x_t + c_2 q_t + c_3 u_t) \quad (1)'$$

$$\ell_t = \beta_0 + \beta_1 (c_0 + c_1 x_t + c_2 q_t + c_3 u_t) + \beta_2 n_t \quad (2)'$$

Άρα, η (4) μέσω της (1)' και (2)', γίνεται

$$u_t = \beta_0 + \beta_1 c_0 + \beta_1 c_1 x_t + \beta_1 c_2 q_t + \beta_1 c_3 u_t + \beta_2 n_t - \alpha_0 - \alpha_1 K_t - \alpha_2 c_0 - \alpha_2 c_1 x_t - \alpha_2 c_2 q_t - \alpha_2 c_3 u_t$$

Άρα

$$(1 - \beta_1 c_3 + \alpha_2 c_3) u_t = (\beta_0 + \beta_1 c_0 - \alpha_0 - \alpha_2 c_0) + (\beta_1 c_1 - \alpha_2 c_1) x_t + \beta_2 n_t - \alpha_1 K_t + (\beta_1 c_2 - \alpha_2 c_2) q_t$$

Στη συνέχεια, λύνοντας ως προς u_t , έχουμε

$$u_t = \frac{\beta_0 + \beta_1 c_0 - \alpha_0 - \alpha_2 c_0}{1 - \beta_1 c_3 + \alpha_2 c_3} + \frac{\beta_1 c_1 - \alpha_2 c_1}{1 - \beta_1 c_3 + \alpha_2 c_3} x_t + \frac{\beta_2}{1 - \beta_1 c_3 + \alpha_2 c_3} n_t - \frac{\alpha_1}{1 - \beta_1 c_3 + \alpha_2 c_3} K_t + \frac{\beta_1 c_2 - \alpha_2 c_2}{1 - \beta_1 c_3 + \alpha_2 c_3} q_t,$$

που μας οδηγεί στη βασική εξίσωση του οικονομετρικού μοντέλου μας

$$u_t = \xi_0 + \xi_1 n_t + \xi_2 x_t + \xi_3 K_t + \xi_4 q_t + error, \quad (5)$$

όπου:

$$\xi_0 = \frac{(\beta_0 - \alpha_0) + (\beta_1 - \alpha_2) c_0}{1 - c_3 (\beta_1 - \alpha_2)}$$

$$\xi_1 = \frac{\beta_2}{1 - c_3 (\beta_1 - \alpha_2)}$$

$$\xi_2 = \frac{c_1 (\beta_1 - \alpha_2)}{1 - c_3 (\beta_1 - \alpha_2)}$$

$$\xi_3 = \frac{-\alpha_1}{1 - c_3(\beta_1 - \alpha_2)}$$

$$\xi_4 = \frac{c_2(\beta_1 - \alpha_2)}{1 - c_3(\beta_1 - \alpha_2)}$$

Η ύπαρξη της μεταβλητής της πυκνότητας των εργατικών σωματείων στο υπόδειγμα, δημιουργεί ένα σύστημα αγοράς εργασίας το οποίο δεν υπόκειται σε συνθήκες τέλει ανταγωνισμού, καθώς οι αμοιβές της εργασίας επηρεάζονται από την πυκνότητα των συνδικάτων, ενώ στον τέλει ανταγωνισμό δεν επηρεάζονται από κάποιο θεσμικό όργανο της οικονομίας.

Στο εμπειρικό υπόδειγμα που ακολουθεί, η μεταβλητή nm αντικαθίσταται με τη μεταβλητή gnm , δηλαδή το ποσοστό μεταβολής της καθαρής μετανάστευσης (nm). Η μεταβλητή x θα συμβολίζεται με TUN , ενώ οι μεταβλητές απόθεμα κεφαλαίου και μέση παραγωγικότητα της εργασίας αντικαθίστανται με τους φυσικούς λογαρίθμους των, $lnkps$ και lnq , αντίστοιχα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

4.1 Υλικό και Μεθοδολογία

Το δείγμα που χρησιμοποιήθηκε λήφθηκε από στατιστικές πηγές δεδομένων, από το Διαδίκτυο και αφορά δεκαέξι (16) χώρες του ΟΟΣΑ, για την περίοδο 1970-2008. Συγκεκριμένα, έχουν συμπεριληφθεί οι ακόλουθες (16) χώρες: Αυστραλία, Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Ισπανία, Φιλανδία, Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ιταλία, Ολλανδία, Νορβηγία, Πορτογαλία, Σουηδία, Ελλάδα και Ηνωμένες Πολιτείες. Χρησιμοποιώ αυτά τα δεδομένα για την εκτίμηση ενός υποδείγματος δυναμικού πάνελ σταθερών επιδράσεων (panel fixed effects).

Προκειμένου να υπολογιστεί η μεταβλητή της μέσης παραγωγικότητας συλλέχθηκαν στοιχεία για την συνολική απασχόληση της κάθε χώρας καθώς και για το ονομαστικό και το αποπληθωρισμένο ΑΕΠ της κάθε χώρας για τα αντίστοιχα χρονολογικά έτη. Από την μεταβλητή της καθαρής μετανάστευσης υπολογίστηκε το ποσοστό μεταβολής της μεταβλητής. Όπως σημειώθηκε πιο πάνω, η μεταβλητή της πυκνότητας των εργατικών σωματείων είναι το ποσοστό των εργαζομένων που είναι εγγεγραμμένα μέλη σε εργατικά συνδικάτα. Οι στατιστικές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή των δεδομένων στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα ανά είδος μεταβλητής.

Πίνακας 1. Πηγές Μεταβλητών

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ	ΠΗΓΕΣ
ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΕΡΓΙΑΣ (Unemployment rate)	OECD (2010) Economic Outlook
ΑΕΠ (Gross domestic product, value, market prices)	OECD (2010) Economic Outlook
ΑΕΠ ΑΠΟΠΛΗΘΩΡΙΣΜΕΝΟ (Gross domestic product, deflator, market prices)	OECD (2010) Economic Outlook
ΚΑΘΑΡΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ (Net migration)	Καθαρός αριθμός μεταναστών μιας χώρας είναι ο αριθμός των μεταναστών που εισέρχονται στην χώρα από άλλη χώρα προέλευσης μείον τον αριθμό των μεταναστών που εγκαταλείπουν την χώρα για να εγκατασταθούν σε άλλη χώρα. Πηγή: World Bank Development Indicators (2009)
ΑΠΟΘΕΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ (Capital Stock)	AMECO (Annual Macro-Economic Database)
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ (Total Employment)	OECD (2011) Economic Outlook
ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ (Trade Union Density)	OECD Labour Force Statistics (2011)

Το μοντέλο που χρησιμοποιώ βασίζεται στο μοντέλο των Karanassou et al. (2007), οι οποίοι μελέτησαν πώς η συσσώρευση κεφαλαίου επηρεάζει το επίπεδο ανεργίας στις Σκανδιναβικές χώρες. Το υπόδειγμα που προτείνεται εδώ διαφέρει από αυτό των Karanassou et al. (2007) ως προς ότι περιλαμβάνει και τις μεταβλητές μετανάστευση και πυκνότητα των εργατικών σωματείων.

4.2 Έλεγχος στασιμότητας – μοναδιαίας ρίζας

Το υπόδειγμα που χρησιμοποιείται στην οικονομετρική ανάλυση είναι ένα δυναμικό πάνελ σταθερών επιδράσεων (panel fixed effects). Το πρώτο πράγμα που εξετάζουμε είναι η στασιμότητα της κάθε μεταβλητής. Διότι, αν οι μεταβλητές δεν είναι στάσιμες, τότε υπάρχει ο κίνδυνος της νόθου ή ψευδούς παλινδρομήσεως.

Παρακάτω παρουσιάζονται για κάθε μεταβλητή – σειρά τα αποτελέσματα που αφορούν στους ελέγχους στασιμότητας (οικονομετρικό πρόγραμμα Eviews).

Πίνακας 2. Έλεγχος Μοναδιαίας Ρίζας

ΤΕΣΤ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ	IPS _μ	IPS _τ	ADF- FISHER _μ	ADF- FISHER _τ	PP-Fisher Chi- square _μ	PP-Fisher Chi- square _τ
u _t	-4,17***	-0,88	70,59***	41,22	34,19	9,32
gnm _t	-12,48***	-10,68***	207,61***	162,32***	380,07***	334,04***
lncps _t	4,79	-4,18***	13,40	79,74***	152,95***	98,52***
lnq _t	-0,72	-0,77	54,85***	57,05***	123,63***	40,16
TUN _t	0,37	2,48	44,87*	23,35	46,80**	27,86

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: (1) ***, **, * δείχνουν την στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο 1%, 5% και 10%, αντίστοιχα. (2) Τα μ και τ υποδηλώνουν στασιμότητα σε επίπεδο και με τάση, αντίστοιχα.

Όσον αφορά τον έλεγχο στασιμότητας της μεταβλητής του ποσοστού ανεργίας σύμφωνα με το τεστ Im, Pesaran and Shin_μ (Im et al., 2003) και με το τεστ ADF-Fisher Chi-square_μ (Maddala and Kim, 1998, σ. 137) η αρχική υπόθεση περί μοναδιαίας ρίζας απορρίπτεται σε επίπεδο 1% (prob = 0,0000 και prob = 0,001 αντίστοιχα < 0,01). Επομένως, για τη μεταβλητή – σειρά του ποσοστού ανεργίας η

υπόθεση της στασιμότητας σύμφωνα με τα παραπάνω τεστ δε φαίνεται να παραβιάζεται.

Για την μεταβλητή του ρυθμού μεταβολής της καθαρής μετανάστευσης σύμφωνα και με τα 6 τεστ παρατηρείται ότι η αρχική υπόθεση περί ύπαρξης μοναδιαίας ρίζας απορρίπτεται σε επίπεδο 1% ($\text{prob} = 0,0000 < 0,01$) και έτσι δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι παραβιάζεται η υπόθεση της στασιμότητας για την μεταβλητή - σειρά του ρυθμού μεταβολής της καθαρής μετανάστευσης.

Όσον αφορά τον έλεγχο στασιμότητας της μεταβλητής του λογαρίθμου του αποθέματος κεφαλαίου ($\ln\text{cps}_t$) τα τεστ I_m , Pesaran and Shin $_{\tau}$, ADF-Fisher Chi-square $_{\tau}$, Phillips-Perron Fisher Chi-square $_{\mu}$ και Phillips-Perron Fisher Chi-square $_{\tau}$ δείχνουν ότι συνολικά η μεταβλητή – σειρά του λογαρίθμου του αποθέματος κεφαλαίου είναι στάσιμη σε επίπεδο σημαντικότητας 1%.

Επίσης, η στασιμότητα της σειράς – μεταβλητής του λογαρίθμου της μέσης παραγωγικότητας της εργασίας ($\ln q_t$) σε επίπεδο σημαντικότητας 1% επιβεβαιώνεται από τα τεστ Augmented Dickey - Fuller Fisher $_{\mu}$, Augmented Dickey - Fuller Fisher $_{\tau}$ και Phillips-Perron Fisher Chi-square $_{\mu}$.

Τέλος, για τη μεταβλητή TUN, σύμφωνα με το τεστ PP - Fisher Chi-Square $_{\mu}$ η αρχική υπόθεση περί μοναδιαίας ρίζας απορρίπτεται σε επίπεδο 5% ($\text{prob} = 0,0442 < 0,05$). Επομένως, για τη μεταβλητή – σειρά της πυκνότητας των συνδικάτων σύμφωνα με το παραπάνω τεστ η υπόθεση της στασιμότητας δεν παραβιάζεται. Σημειώνεται ότι με το τεστ ADF-Fisher Chi-square $_{\mu}$ η σειρά της πυκνότητας των συνδικάτων είναι στάσιμη σε επίπεδο 10% ($\text{prob} = 0,065 < 0,10$).

Γενικά, για όλες τις μεταβλητές που εμπλέκονται στο οικονομετρικό υπόδειγμα η συνθήκη της στασιμότητας δεν φαίνεται να παραβιάζεται. Αυτό σημαίνει ότι η απλή εκτίμηση της αρχικής σχέσης είναι πολύ πιθανό να δώσει αξιόπιστα αποτελέσματα και δεν υπάρχει κίνδυνος ψευδούς παλινδρόμησης (spurious regression). Όταν οι μεταβλητές δεν είναι στάσιμες, τα στατιστικά αποτελέσματα μπορεί να είναι φαινομενικά πολύ ικανοποιητικά, δηλαδή υψηλή τιμή του συντελεστή προσδιορισμού και σημαντικές τιμές του t , αλλά να μην έχουν καμιά οικονομική σημασία (Χρήστου, Γ.Κ., 2005, σ. 835).

4.3 Τελική Εξειδίκευση του Οικονομετρικού Υποδείγματος

Το οικονομετρικό υπόδειγμα που εξειδικεύει τη σχέση ανάμεσα στην ανεργία και τη μετανάστευση και που λαμβάνει υπόψη και τις επιδράσεις του αποθέματος κεφαλαίου, της μέσης παραγωγικότητας, καθώς και την πυκνότητα των εργατικών σωματείων έχει προκύψει ως εξής:

$$u_{i,t} = \xi_0 + \mu_i + \xi_1 gnm_{i,t} + \xi_2 TUN_{i,t} + \xi_3 \ln CPS_{i,t} + \xi_4 \ln q_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

Προκειμένου να απαλειφθούν οι ατομικές επιδράσεις μ_i (individual effects) λόγω των στρωμάτων – χωρών μετασχηματίζονται οι μεταβλητές ως αποκλίσεις από τους διαστρωματικούς μέσους, πχ $X'_{i,t} = X_{i,t} - \bar{X}_i$, όπου $\bar{X}_i = \sum X_{i,t} / T$ και έτσι το υπόδειγμα (1) μετατρέπεται ως εξής:

$$\bar{u}_{i,t} = \xi_1 gnm_{i,t} + \xi_2 TUN_{i,t} + \xi_3 \ln CPS_{i,t} + \xi_4 \ln \bar{q}_{i,t} + \varepsilon'_{i,t} \quad (2)$$

Ο διαταρακτικός όρος μπορεί να πάσχει από αυτοσυσχέτιση (autocorrelation) μέσα σε κάθε στρώμα – χώρα. Αυτό θα προκαλέσει αναξιόπιστα αποτελέσματα στους στατιστικούς ελέγχους. Για αυτό το λόγο το υπόδειγμα (2) εξειδικεύεται περιλαμβάνοντας και χρονικές υστερήσεις της εξαρτημένης μεταβλητής. Επίσης, προκειμένου να προκύψουν συνεπείς εκτιμητές των τυπικών σφαλμάτων, χρησιμοποιώ μια μέθοδο που είναι «ανθεκτική» (robust) στην ετεροσκεδαστικότητα και την αυτοσυσχέτιση, η οποία λαμβάνει υπόψη 3 υστερήσεις των καταλοίπων, όπου ο αριθμός 3 προέκυψε ως εξής: $Lags = \text{integer}[4(T/100)^{2/9}]$ (K.Newey and D.West, 1994).

Επιπλέον, επειδή το ποσοστό ανεργίας είναι πιθανό να εξαρτάται όχι μόνο από το τρέχον, αλλά και από το προηγούμενο απόθεμα κεφαλαίου, συμπεριλαμβάνουμε όχι μόνο την μεταβλητή $\ln CPS_{i,t}$, αλλά και την μεταβλητή $\ln CPS_{i,t-1}$.

Έτσι, η τελική εξειδίκευση του υποδείγματος λαμβάνει την παρακάτω μορφή:

$$\bar{u}_{i,t} = \xi_1 gnm_{i,t} + \xi_2 TUN_{i,t} + \xi_3 \ln CPS_{i,t} + \rho \ln CPS_{i,t-1} + \xi_4 \ln \bar{q}_{i,t} + \rho_1 \bar{u}_{i,t-1} + \rho_2 \bar{u}_{i,t-2} + \rho_3 \bar{u}_{i,t-3} + \varepsilon'_{i,t} \quad (3)$$

Με την εξειδίκευση (2) υπάρχει πρόβλεψη για τυχόν μεροληψία που μπορεί να προκαλείτο από επιδράσεις στρωμάτων αλλά και για τυχόν αυτοσυσχέτιση.

Εντούτοις, υπάρχουν και ακόμα κάποια άλλα οικονομετρικά θέματα που πρέπει να ληφθούν υπόψη.

Ένα θέμα έχει να κάνει με το γεγονός ότι η χρήση χρονικών υστερήσεων της εξαρτημένης μεταβλητής είναι δυνατό να προκαλέσει παραβίαση της υπόθεσης της ανεξαρτησίας ερμηνευτικής μεταβλητής με τον στοχαστικό όρο. Αφού η μεταβλητή $u_{i,t}$ είναι συνάρτηση του μ_i , αυτό σημαίνει ότι και η $u_{i,t-1}$ είναι συνάρτηση του μ_i . Έτσι, η $u_{i,t-1}$ συσχετίζεται με τον διαταρακτικό όρο. Αυτό καθιστά τον εκτιμητή OLS μεροληπτικό και ασυνεπή. Για τον εκτιμητή σταθερών επιδράσεων, εξαλείφονται οι ατομικές επιδράσεις μ_i , αλλά όταν παίρνουμε αποκλίσεις από τους μέσους, το $(u_{i,t-1} - \bar{u}_{i,t-1})$ όπου $\bar{u}_{i,t-1} = \sum_{t=2}^T u_{i,t-1} / (T-1)$ θα συσχετίζεται με το $(\varepsilon_{i,t} - \bar{\varepsilon}_i)$. Αυτό συμβαίνει επειδή η μεταβλητή $u_{i,t-1}$ συσχετίζεται με το $\bar{\varepsilon}_i$. Ο μέσος όρος $\bar{\varepsilon}_i$ συμπεριλαμβάνει το $\varepsilon_{i,t-1}$ το οποίο συσχετίζεται με το $u_{i,t-1}$. Αυτό θα προκαλούσε και πάλι μεροληψία και ασυνέπεια στις εκτιμήσεις. Εντούτοις, σύμφωνα με τους Baltagi (2001, σ. 130) και Wooldridge (2002, σ. 302) εάν το μέγεθος του δείγματος ως προς τις χρονικές περιόδους, T , είναι μεγάλο, τότε η μεροληψία σχεδόν εξαφανίζεται. Πράγματι, στην προκειμένη περίπτωση για κάθε χώρα υπάρχουν $T=39$ παρατηρήσεις (με τις χρονικές υστερήσεις χρησιμοποιούνται $T-3 = 36$ παρατηρήσεις) που θεωρούνται μεγάλο δείγμα. Έτσι, η όποια τυχόν μεροληψία και ασυνέπεια μπορούσε να υπάρχει πρακτικά εξαλείφεται. Έτσι, οι εκτιμητές του υποδείγματος (3) αναμένεται, ως προς αυτό το θέμα, να είναι συνεπείς.

4.4 Υποψία Ασυνεπών Εκτιμητών και Έλεγχος

Ένα ακόμα σημαντικό θέμα που αφορά πολύ συχνά οικονομικά δεδομένα είναι η τυχόν ασυνέπεια στους εκτιμητές. Στην πραγματικότητα, ο έλεγχος είναι:

H_0 : οι OLS εκτιμητές είναι συνεπείς. (αρχική υπόθεση)

H_1 : οι OLS εκτιμητές δεν είναι συνεπείς. (εναλλακτική υπόθεση)

Η συσχέτιση μεταξύ των ερμηνευτικών μεταβλητών και του διαταρακτικού όρου μπορεί να προκύψει από ενδογένεια, αλλά και από άλλους λόγους όπως για παράδειγμα από σφάλματα μετρήσεως στις ερμηνευτικές μεταβλητές. Πράγματι, στην προκειμένη εξειδίκευση του υποδείγματος (3) υπάρχει τέτοια υποψία.

Οι λόγοι έχουν ως εξής:

Οι ερμηνευτικές μεταβλητές απόθεμα κεφαλαίου (cps) και μέση παραγωγικότητα (q) εμπεριέχουν μέσα τους επίδραση από το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (GDP). Όμως, η ανεργία (u) επηρεάζει το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, αφού αυξήσεις του ποσοστού ανεργίας θα συνδέονται με μειώσεις του πραγματικού Α.Ε.Π. Έτσι, προκύπτει ότι οι συγκεκριμένες ερμηνευτικές μεταβλητές είναι πολύ πιθανό να επηρεάζονται από την ανεργία στο πλαίσιο μιας αμφίδρομης σχέσης.

Επίσης και η ανεργία (u) επηρεάζει την καθαρή μετανάστευση (gnm). Η λογική είναι ότι εάν σε μια χώρα η ανεργία αυξάνεται τότε οι μετανάστες αποθαρρύνονται να πηγαίνουν σε μια τέτοια χώρα. Επομένως, υπάρχει υποψία ότι η ανεργία επηρεάζει την καθαρή μετανάστευση στο πλαίσιο μιας αμφίδρομης σχέσης.

Η ισχυρή αυτή υποψία για αμφίδρομη σχέση στις τρεις αυτές ερμηνευτικές μεταβλητές είναι τέτοια ώστε να πρέπει να γίνει σχετικός έλεγχος ασυνέπειας εκτιμητών πριν την τελική εκτίμηση του υποδείγματος. Ο λόγος είναι ότι εάν όντως η H_0 περί συνεπών εκτιμητών απορριφθεί και το υπόδειγμα (3) εκτιμηθεί με τη κλασική μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων (OLS) τότε οι συντελεστές θα εκτιμηθούν μεροληπτικά και ασυνεπώς.

Στην πραγματικότητα, εάν η σχετική H_0 απορριφθεί, θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν πιο κατάλληλες μέθοδοι εκτίμησης που παράγουν συνεπείς εκτιμήσεις, όπως είναι η μέθοδος των βοηθητικών μεταβλητών (IV) ή η μέθοδος ελαχίστων τετραγώνων σε δύο στάδια (2SLS).

Η ασυνέπεια των εκτιμητών μπορεί να εξεταστεί με το στατιστικό έλεγχο Wu-Hausman. Η εναλλακτική υπόθεση είναι ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις ερμηνευτικές μεταβλητές και στον διαταρακτικό όρο. Ο έλεγχος αυτός διεξάγεται ως εξής:

Βήμα 1: Εκτίμηση παλινδρόμησης των μεταβλητών που υποπτευόμαστε ότι συσχετίζονται με τον διαταρακτικό όρο, π.χ. της $\ln q$ με τις βοηθητικές μεταβλητές (Z) με την μέθοδο OLS:

$$\ln q = \alpha_0 + \alpha_1 Z_1 + \dots + \alpha_p Z_p + u$$

Βήμα 2: Λήψη των εκτιμημένων τιμών από την παραπάνω εξίσωση που συμβολίζονται, έστω LNQH.

Βήμα 3: Εκτίμηση της εξίσωσης (3) με προσθήκη και της μεταβλητής LNQH με τη μέθοδο OLS.

Εάν ο συντελεστής της LNQH προκύψει στατιστικά ασήμαντος, τότε η H_0 για συνεπείς εκτιμήσεις δεν απορρίπτεται, ενώ αν προκύψει στατιστικά σημαντικός τότε η H_0 αυτή απορρίπτεται.

Τα αποτελέσματα για κάθε μία ερμηνευτική μεταβλητή για την οποία υπάρχει υποψία ότι πιθανό να συσχετίζεται με τον διαταρακτικό όρο παρουσιάζονται αμέσως παρακάτω.

Ο συντελεστής της LNQH προέκυψε στατιστικά ασήμαντος ($\text{signif} = 0,87248473 > 0,05$). Άρα, ο στατιστικός έλεγχος Wu-Hausman έδειξε ότι για την μεταβλητή της μέσης παραγωγικότητας η αρχική υπόθεση για συνεπείς εκτιμητές δεν απορρίπτεται.

Όσον αφορά την LNCPSH, η οποία σύμφωνα με τα παραπάνω ορίζεται ως οι εκτιμημένες τιμές που προκύπτουν από την παλινδρόμηση της lnCPS (για την οποία υπάρχει υποψία ότι πιθανό να συσχετίζεται με τον διαταρακτικό όρο) με τις βοηθητικές μεταβλητές με την μέθοδο OLS, ο στατιστικός έλεγχος Wu-Hausman έδειξε ότι σε επίπεδο 5% η αρχική υπόθεση για συνεπείς εκτιμητές δεν απορρίπτεται, αφού σε επίπεδο 5% ο συντελεστής της LNCPSH είναι στατιστικά ασήμαντος ($\text{signif} = 0,07036905 > 0,05$).

Η μεταβλητή GNMH, αντίστοιχα, είναι οι εκτιμημένες τιμές από την παλινδρόμηση της μεταβλητής g_{nm} , για την οποία υπάρχει υποψία ότι πιθανό να συσχετίζεται με τον διαταρακτικό όρο για τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω, με τις βοηθητικές μεταβλητές. Ο συντελεστής της GNMH είναι στατιστικά ασήμαντος ($\text{signif} = 0,79665467 > 0,05$). Έτσι, από τον στατιστικό έλεγχο Wu-Hausman προκύπτει ότι η αρχική υπόθεση για συνεπείς εκτιμητές δεν απορρίπτεται.

Αν και οι τρεις αυτοί έλεγχοι πράγματι παρέχουν – ο καθένας – ενδείξεις για συνέπεια, για περισσότερη σιγουριά διεξάγεται και ένας ολικός έλεγχος που εξετάζει ταυτόχρονα τους συντελεστές των τριών μεταβλητών LNQH, LNCPSH, GNMH σύμφωνα με το παρακάτω ζεύγος υποθέσεων:

H_0 : ταυτόχρονα ασήμαντοι συντελεστές των LNQH, LNCPSH, GNMH \Leftrightarrow συνέπεια
(OLS εκτιμητές είναι συνεπείς)

H_1 : έστω και ένας συντελεστής σημαντικός \Leftrightarrow ασυνέπεια

Πίνακας 3. Εξέταση Ταυτόχρονης Συνέπειας

Variable	Coeff	Std Error	T-Stat	Signif
LNCPSH	-26.31029540	14.28298637	-1.84207	0.06546456
GNMH	0.00001586	0.00006334	0.25041	0.80226770
LNQH	-0.17450195	0.42127823	-0.41422	0.67871286

Null Hypothesis : The Following Coefficients Are Zero

LNCPSH, GNMH, LNQH

Chi-Squared(3)= 3.426486 or F(3,*)= 1.14216 with Significance Level 0.33042258

Τα σχετικά στατιστικά ελέγχου (Chi-square stat & F-stat) δεν έχουν εκτιμηθεί ιδιαίτερα υψηλά και προκύπτουν ασήμαντα σε επίπεδο 5% (signif = 0,33042258 > 0,05). Έτσι, η αρχική υπόθεση της ταυτόχρονης μη σημαντικότητας των σχετικών συντελεστών δεν απορρίπτεται. Επομένως, και με τον ολικό έλεγχο επιβεβαιώνεται ότι για καμία ερμηνευτική μεταβλητή, που υπήρχε υποψία, δεν υπάρχουν στατιστικές ενδείξεις για ασυνέπεια των εκτιμητών.

4.5 Υποψία Ετεροσκεδαστικότητας και Έλεγχος Ύπαρξής της

Μετά τους διάφορους μετασχηματισμούς για απάλειψη μεροληψίας λόγω επιδράσεις στρωμάτων και τυχόν αυτοσυσχέτισης αλλά και την εξέταση της συνέπειας των εκτιμητών, το μόνο οικονομετρικό θέμα που δεν έχει διερευνηθεί είναι αυτό της ετεροσκεδαστικότητας.

Ακόμα και αν μέσα σε κάθε χώρα δεν υπάρχουν ενδείξεις ετεροσκεδαστικότητας, εντούτοις, είναι δυνατό να υπάρχουν διαφορές στα μεγέθη της εξαρτημένης μεταβλητής από χώρα σε χώρα. Αυτή η τυχόν ετερογένεια, που είναι πολύ πιθανή η ύπαρξή της, είναι που θα προκαλέσει ύπαρξη ετεροσκεδαστικότητας. Η ύπαρξη ετεροσκεδαστικότητας, με τη σειρά της θα προκαλέσει και πάλι αναξιόπιστους στατιστικούς ελέγχους, αν και αφήνει τους συντελεστές ανεπηρέαστους. Η λογική είναι ότι η ύπαρξη της ετεροσκεδαστικότητας δεν επηρεάζει τις εκτιμήσεις των συντελεστών αλλά μόνο τα τυπικά σφάλματα. Για αυτό επηρεάζεται η αξιοπιστία των ελέγχων.

Αυτή η τυχόν ετερογένεια μπορεί να διερευνηθεί μέσω του ελέγχου ισότητας των διακυμάνσεων της εξαρτημένης μεταβλητής μεταξύ των 16 στρωμάτων – χωρών. Τα σχετικά ζεύγη υποθέσεων έχουν ως εξής:

$H_0: \sigma_1^2 = \sigma_2^2 = \dots = \sigma_{16}^2 \Leftrightarrow$ ομογένεια διακυμάνσεων

$H_1: \text{διαφορετικά} \Leftrightarrow$ ετερογένεια διακυμάνσεων

Παρακάτω, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του σχετικού ελέγχου ισότητας διακυμάνσεων ανάμεσα στις 16 χώρες (οικονομετρικό πρόγραμμα Eviews).

Πίνακας 4. Έλεγχος Ισότητας Διακυμάνσεων της Εξαρτημένης Μεταβλητής ανάμεσα στις 16 Χώρες

Μέθοδος	Value	Probability
Barlett	134,2992	0,0000
Levene	10,53572	0,0000
Brown-Forsyth	7,302144	0,0000

Και οι τρεις σχετικές στατιστικές ελέγχου (Bartlett, Levene, Brown-Forsythe) προέκυψαν αρκετά υψηλές σε επίπεδο 5% (probability = 0,0000 < 0,05) και έτσι η αρχική υπόθεση περί ίσων διακυμάνσεων απορρίπτεται. Επομένως, υπάρχουν ενδείξεις ότι ανάμεσα στις χώρες υπάρχει γενικά κάποια διαφορά στις διακυμάνσεις της εξαρτημένης μεταβλητής.

Οι παραπάνω αυτοί έλεγχοι έδειξαν ότι στην εξαρτημένη μεταβλητή υπάρχει ετερογένεια λόγω των χωρών. Αυτή η ετερογένεια είναι πολύ πιθανό να προκαλεί ετεροσκεδαστικότητα. Επομένως, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη κάποια μέριμνα προκειμένου να προκύψουν στατιστικά αποτελέσματα και στατιστικοί έλεγχοι αξιόπιστοι.

Για το λόγο, λοιπόν, της πιθανής ετεροσκεδαστικότητας η εκτίμηση του υποδείγματος (3) γίνεται με τα κλασικά ελάχιστα τετράγωνα (OLS), αλλά η εκτίμηση της μήτρας διακυμάνσεων – συνδιακυμάνσεων γίνεται λαμβάνοντας υπόψη την τυχόν διαφορά των διακυμάνσεων από χώρα σε χώρα (clusters). Ουσιαστικά, εφαρμόζεται η σχετική μέθοδος White προκειμένου να προκύψει ανθεκτική στην ετεροσκεδαστικότητα μήτρα διακυμάνσεων συνδιακυμάνσεων και επομένως ανθεκτικά τυπικά σφάλματα (White heteroskedasticity robust standard errors).

Όπως σημειώθηκε πιο πάνω, η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε λαμβάνει υπόψη την ετεροσκεδαστικότητα και την αυτοσυσχέτιση έτσι ώστε η μήτρα διακυμάνσεων-

συνδιακυμάνσεων των εκτιμητών να είναι συνεπής εκτιμητής της αληθινής μήτρας διακυμάνσεων-συνδιακυμάνσεων.¹ Οι σχετικοί στατιστικοί έλεγχοι για τους εκτιμημένους συντελεστές θα γίνονται αξιόπιστα μια και το δείγμα είναι μεγάλο.

4.6 Τελικά Αποτελέσματα Εκτίμησης Οικονομετρικού Υποδείγματος

Τα σχετικά αποτελέσματα της εκτίμησης ελαχίστων τετραγώνων (OLS) του υποδείγματος (3), όπου λαμβάνεται υπόψη και η τυχόν ύπαρξη αυτοσυσχέτισης και ετεροσκεδαστικότητας που είναι πολύ πιθανή σύμφωνα με τους σχετικούς ελέγχους ετερογένειας με εφαρμογή της μεθόδου White για ανθεκτική στην ετεροσκεδαστικότητα μήτρα διακυμάνσεων – συνδιακυμάνσεων, παρουσιάζονται αμέσως παρακάτω (οικονομετρικό πρόγραμμα RATS).

Πίνακας 5. Εκτίμηση του Υποδείγματος (3)

```

Linear Regression - Estimation by Least Squares
With Clustered Standard Error Calculations
Dependent Variable UNRTWID
Panel(39) of Annual Data From      1//1973:01 To      16//2008:01
Usable Observations      524      Degrees of Freedom      515
Total Observations      621      Skipped/Missing      97
Centered R**2      0.927856      R Bar **2      0.926735
Uncentered R**2      0.929211      T x R**2      486.907
Mean of Dependent Variable      0.3497557007
Std Error of Dependent Variable      2.5298957503
Standard Error of Estimate      0.6847797738
Sum of Squared Residuals      241.49551939
Log Likelihood      -540.56791
Durbin-Watson Statistic      1.857275
    
```

Variable	Coeff	Std Error	T-Stat	Signif
1. Constant	0.81142706	0.13988665	5.80060	0.00000001
2. $TUN_{i,t}$	0.02300621	0.00775262	2.96754	0.00300195
3. $ln\bar{q}_{i,t}$	-0.75785733	0.26831210	-2.82454	0.00473491
4. $ln\bar{CPS}_{i,t}$	-27.25174336	5.19945109	-5.24127	0.00000016
5. $ln\bar{CPS}_{i,t-1}$	27.91600175	5.23326013	5.33434	0.00000010
6. $gn\bar{m}_{i,t}$	-0.00001304	0.00000227	-5.75107	0.00000001
7. $\bar{u}_{i,t-1}$	1.42423698	0.07126028	19.98641	0.00000000
8. $\bar{u}_{i,t-2}$	-0.75655640	0.08670918	-8.72522	0.00000000
9. $\bar{u}_{i,t-3}$	0.17041640	0.02748787	6.19970	0.00000000

¹ Rats Version 7 user's guide chapter 5: Linear Regression Model, σ. 190.

Σύμφωνα με τον συντελεστή προσδιορισμού, το υπόδειγμα αυτό ερμηνεύει τις μεταβολές της ανεργίας για κάθε χώρα κατά μέσο όρο κατά σχεδόν 93%. Επομένως, το εκτιμημένο υπόδειγμα έχει μια πολύ υψηλή ερμηνευτικότητα.

Η στατιστική Durbin-Watson είναι πολύ κοντά στην τιμή '2' (Durbin-Watson = 1,857275) υπονοώντας ότι δεν υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις για ύπαρξη αυτοσυσχέτισης, επιβεβαιώνοντας και στατιστικά ότι η εισαγωγή χρονικών υστερήσεων της εξαρτημένης πράγματι βοήθησε στην διόρθωση του προβλήματος αυτού. Πράγματι, χωρίς τις χρονικές υστερήσεις η αντίστοιχη εκτίμηση έδωσε Durbin Watson = 0,20 που αποτελεί ισχυρή ένδειξη για αυτοσυσχέτιση. Επομένως, από πλευράς μη εμφάνισης αυτοσυσχέτισης, τα αποτελέσματα και οι σχετικοί στατιστικοί έλεγχοι για τους συντελεστές είναι αξιόπιστοι.

Όσον αφορά τη σημαντικότητα των συντελεστών, όλες οι σχετικές T-stat προέκυψαν αρκετά υψηλές σε επίπεδο 5% (signif < 0,05) και έτσι όλοι οι συντελεστές του υποδείγματος προκύπτουν στατιστικά σημαντικοί. Άρα, όλες οι μεταβλητές επηρεάζουν στατιστικά σημαντικά την εξαρτημένη. Έτσι, η σχετική εκτίμηση της εξίσωσης έχει ως εξής:

$$\begin{aligned} \bar{u}_{i,t} = & 0.811427 - 0.000013gn_{i,t} + 0.0230067UN_{i,t} - 27.251743lnCPS_{i,t} + 27.916002lnCPS_{i,t-1} \\ & - 0.757857lna_{i,t} + 1.424237\bar{u}_{i,t-1} - 0.756556\bar{u}_{i,t-2} + 0.170416\bar{u}_{i,t-3} \end{aligned} \quad (4)$$

Από την εκτίμηση του οικονομετρικού υποδείγματος, προκύπτει, λοιπόν, μια στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στην ανεργία και την καθαρή μετανάστευση, καθώς ο σχετικός συντελεστής προέκυψε, όπως όλοι άλλωστε, στατιστικά σημαντικός.

Μάλιστα, η σχέση αυτή είναι και αρνητική. Επομένως, προκύπτει ότι όσο αυξάνεται η καθαρή μετανάστευση τόσο μειώνεται η ανεργία σε μια χώρα. Μία αύξηση στον αριθμό των μεταναστών αυξάνει την εγχώρια παραγωγή γιατί οι ντόπιοι μπορούν να ειδικευτούν σε εργασίες που ταιριάζουν καλύτερα στις δεξιότητες τους. Έτσι το οριακό προϊόν τους αυξάνει μετατοπίζοντας προς τα πάνω την καμπύλη ζήτησης εργασίας. Ο μισθός αυξάνεται με αποτέλεσμα κάποιοι που προηγουμένως δεν θεωρούσαν την εργασία επικερδή έχουν κίνητρο να εισέλθουν στην αγορά εργασίας λόγω υψηλότερου μισθού. Οπότε η εγχώρια απασχόληση αυξάνεται και η ανεργία μειώνεται.

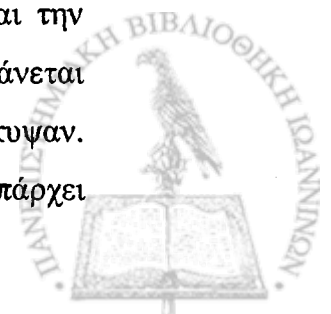
Πιο συγκεκριμένα, λαμβάνοντας υπόψη και το μέγεθος του συντελεστή, αλλά και το πώς μετρώνται οι μεταβλητές, προκύπτει ότι για αύξηση μιας ποσοστιαίας μονάδας του ρυθμού μεταβολής της καθαρής μετανάστευσης *ceteris paribus*, το ποσοστό ανεργίας μειώνεται κατά μόλις 0,000013 ποσοστιαίες μονάδες κατά μέσο όρο για κάθε χώρα. Δηλαδή, θα πρέπει να αυξηθεί ο ρυθμός μεταβολής της καθαρής μετανάστευσης κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες για να μειωθεί η ανεργία κατά μόλις 0,00013 ποσοστιαίες μονάδες κατά μέσο όρο για κάθε χώρα.

Από το αποτέλεσμα αυτό προκύπτει ότι, ναι μεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα σε ανεργία και μετανάστευση, όμως το μέγεθος της επίδρασης είναι πάρα πολύ μικρό. Σε παρόμοια αποτελέσματα κατέληξαν και άλλες σχετικές εμπειρικές μελέτες, όπως εκείνες των Withers and Pope (1985), των Altonji and Card (1991) και των Pischke and Velling (1994), τα αποτελέσματα των οποίων αναφέρονται στο κεφάλαιο 2 της παρούσας εργασίας.

Η σχέση ανάμεσα στην ανεργία και την πυκνότητα των εργατικών συνδικάτων εκτιμήθηκε στατιστικά σημαντική και θετική όπως δείχνει και το πρόσημο του συντελεστή της μεταβλητής που μετράει την πυκνότητα των εργατικών σωματείων (TUN). Κάτι τέτοιο είναι αναμενόμενο, αφού μία αύξηση της μεταβλητής TUN *ceteris paribus* με σταθερή την παραγωγικότητα και το κεφάλαιο θα κάνει πιο δυνατές τις μισθολογικές απαιτήσεις των σωματείων και έτσι οδηγούμαστε σε μία αύξηση των ονομαστικών μισθών, κάτι το οποίο θα έχει ως αποτέλεσμα της μείωση της απασχόλησης και την αύξηση της ανεργίας.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά το μέγεθος της σχέσης αναφορικά με το μέγεθος του συντελεστή και τις μονάδες μέτρησης των μεταβλητών προκύπτει ότι για μια αύξηση κατά μία ποσοστιαία μονάδα του ποσοστού των εργαζομένων που μετέχουν σε συνδικάτα, το ποσοστό της ανεργίας αυξάνει κατά 0,023 ποσοστιαίες μονάδες κατά μέσο όρο. Άρα, εάν αυξηθεί το ποσοστό των εργαζομένων που μετέχουν σε συνδικάτα κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες, τότε το ποσοστό ανεργίας αυξάνεται κατά 0,23 ποσοστιαίες μονάδες κατά μέσο όρο.

Η σχέση ανάμεσα σε ανεργία και απόθεμα κεφαλαίου έχει εκτιμηθεί με δυναμικό χαρακτήρα. Έστω ένα εργοστάσιο αγοράζει νέα τεχνολογία-νέα μηχανήματα την περίοδο t . Άρα, χρειάζεται να προσλάβει εργαζομένους για τον χειρισμό και την λειτουργία των μηχανημάτων με αποτέλεσμα να μειώνεται η ανεργία αφού αυξάνεται η απασχόληση προκειμένου να καλυφθούν οι νέες θέσεις εργασίας που προέκυψαν. Την επόμενη περίοδο όμως οι εργάτες έχουν αποκομίσει εμπειρία, υπάρχει

εξειδίκευση οπότε δεν χρειάζονται πλέον τόσες θέσεις εργασίας όσες στην προηγούμενη χρονική περίοδο με αποτέλεσμα να αυξάνεται το ποσοστό ανεργίας.

Πιο συγκεκριμένα, με βάση το μέγεθος των συντελεστών και το ότι το απόθεμα κεφαλαίου μετράται σε λογάριθμο προκύπτουν τα εξής: μια *ceteris paribus* αύξηση κατά 1% στο απόθεμα κεφαλαίου προκαλεί μείωση του ποσοστού ανεργίας κατά την ίδια περίοδο κατά 0,2725 ποσοστιαίες μονάδες κατά μέσο όρο, ενώ για το επόμενο έτος προκαλεί αύξηση του ποσοστού ανεργίας κατά 0,2792 ποσοστιαίες μονάδες κατά μέσο όρο.

Η σχέση ανάμεσα σε ανεργία και μέση παραγωγικότητα εκτιμήθηκε στατιστικά σημαντική και αρνητική, όπως δείχνει το πρόσημο του σχετικού συντελεστή. Η αύξηση της μέσης παραγωγικότητας των εργαζομένων αυξάνει το προϊόν οδηγώντας σε αύξηση των κερδών των επιχειρήσεων. Η ζήτηση για εργασία αυξάνεται και η ανεργία μειώνεται. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το μέγεθος του συντελεστή και το ότι μετράται σε λογάριθμο, προκύπτουν τα εξής: για αύξηση στην μέση παραγωγικότητα κατά 1%, η ανεργία μειώνεται κατά 0,0076 ποσοστιαίες μονάδες κατά μέσο όρο.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Με βάση την οικονομετρική ανάλυση που διεξαγάγαμε στην παρούσα εργασία, καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι η μετανάστευση επηρεάζει αρνητικά την ανεργία, δηλ. η αύξηση της μετανάστευσης οδηγεί σε μείωση της ανεργίας, αλλά η επίδραση είναι πολύ μικρή, σχεδόν μηδαμινή. Τα αποτελέσματα που μας οδηγούν σε αυτό το συμπέρασμα έδειξαν ότι με όλα τα άλλα σταθερά, για αύξηση 1 ποσοστιαίας μονάδας του ρυθμού μεταβολής της καθαρής μετανάστευσης, το ποσοστό ανεργίας μειώνεται κατά 0,000013 ποσοστιαίες μονάδες, κάτι το οποίο συμφωνεί με εκείνα σχετικών εργασιών όπως των Withers and Pore που βρίσκουν αντίστοιχα μέγεθος της επίδρασης της μετανάστευσης στην ανεργία 0,02 και οι Altonji and Card που βρίσκουν ότι 1 ποσοστιαία μονάδα αύξησης του ποσοστού των μεταναστών μειώνει το ποσοστό ανεργίας κατά 0,23 ποσοστιαίες μονάδες.

Παρά, λοιπόν, τη γενική πεποίθηση ότι οι μετανάστες έχουν μεγάλο αρνητικό αντίκτυπο στους μισθούς και τις ευκαιρίες απασχόλησης, από την παρούσα εργασία φαίνεται ότι αυτό δεν είναι αληθές. Θα μπορούσε βέβαια να υποστηριχτεί – όπως κάποιες εργασίες έχουν υποστηρίξει – ότι παρόμοια αποτελέσματα εξαρτώνται και από τη μέθοδο με την οποία εξετάζεται η σχέση μετανάστευσης-ανεργίας. Ωστόσο, τα αποτελέσματά μας συμφωνούν με μεγάλο μέρος της σχετικής βιβλιογραφίας, που υποστηρίζει ότι η μετανάστευση δεν επηρεάζει αρνητικά σε τέτοιο βαθμό την ανεργία ώστε να αποτελεί απειλή για την εγχώρια αγορά εργασίας, την εγχώρια απασχόληση και την εγχώρια οικονομία, σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις υποστηρίζεται ότι παραβλέπονται συχνά τα πιθανά οφέλη από τη μετανάστευση. Οι μετανάστες φαίνεται ότι μπορούν να συμπληρώσουν ορισμένους εγχώριους παράγοντες στην παραγωγή και έτσι οι εγχώριοι να επωφεληθούν από την μεταναστευτική ροή και η συνολική ανεργία να μειωθεί.

Ωστόσο, πολλά σημεία ακόμα στη σχέση μετανάστευσης και ανεργίας χρήζουν διερεύνησης. Ένα ενδιαφέρον θέμα για μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να είναι η επίπτωση της μετανάστευσης στην εγχώρια αγορά εργασίας, στην περίπτωση που οι μετανάστες οι οποίοι εισέρχονται στη χώρα υποδοχής, μετά από μερικά χρόνια επιστρέψουν στην χώρα προέλευσής τους, οπότε να εξεταστεί κατά πόσο αυτή η εκροή θα επηρεάσει θετικά ή αρνητικά την ήδη διαμορφωμένη κατάσταση στην αγορά εργασίας της χώρας υποδοχής. Επίσης, ενδιαφέρον θα ήταν να διερευνηθεί

συγκριτικά η επίπτωση της μετανάστευσης ταυτόχρονα στη χώρα υποδοχής και στη χώρα προέλευσης για την ίδια χρονική περίοδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Κεραμίδου, Ιωάννα (2002), *Κρίσεις και Παγκοσμιότητα*, Στοχαστής, Αθήνα.
- Λιανός, Θεόδωρος, Νταούλη-Ντέμουση Άννα (1998), *Οικονομική της Εργασίας*, εκδ. Μπένου, Αθήνα.
- Χρήστου Γεώργιος Κ., *Εισαγωγή στην Οικονομετρία*, Β' ΕΚΔΟΣΗ, Gutenberg.
- Altonji, Joseph G., and David Card (1991), "The Effects of Immigration on the Labor Market Outcomes of Less-skilled Natives", In Abowd, J., and R. Freeman, eds. *Immigration, Trade and the Labor Market*, University of Chicago Press, Chicago, 201-234.
- Azevedo, Ross and O'Connell George (1980), "Migration, Unemployment Dispersion and the Philips Curve", *Regional Science and Urban Economics* 10(2), 287-296.
- Baltagi Badi H. (2001), *Econometric Analysis of Panel Data*, Second Edition, John Wiley & Sons, LTD.
- Bauer, T., Lofstrom, M. and Zimmermann, K.F. (2000), "Immigration Policy, Assimilation of Immigrants and Natives' Sentiments towards Immigrants: Evidence from 12 OECD countries". *Swedish Economic Policy Review*, 7, 11-53.
- Blanchflower, D., Saleheen, J., and Shadforth, Ch. (2007), *The Impact of the Recent Migration from Eastern Europe on the UK Economy*, IZA DP No. 2615.
- Borjas, G.J. (1999), "The Economic Analysis of Immigration", Ch. 28 in *Handbook of Labor Economics*, 3, O. Ashenfelter and D. Card, Eselvier Science B.V.
- Borjas, G.J. (2003), *Τα Οικονομικά της Εργασίας*, Κριτική, Αθήνα.
- Borjas, G.J. (2006), "Native Internal Migration and the Labor Market Impact of Immigration", *Journal of Human Resources*, 41(2), 221-258.
- Carrasco Raquel, Jimeno Juan, Ortega Ana Carolina (2004), *The Effect of Immigration on the Employment Opportunities of Native-Born Workers: Some Evidence for Spain*, www.fedea.es/hojas/publicaciones.html#Documentos de Trabajo.
- Friedberg Rachel and Jennifer Hunt (1995), "The Impact of Immigrants on Host Country Wages, Employment and Growth", *Journal of Economic Perspectives*, 9(2), 23-44.
- Hamermesh, D. (1993), *Labor Demand*, Princeton University Press, Princeton.

- Hatzinikolaou D. and Kammas P. (2010), “Firing Restrictions, Government, Growth, Immigration and the NAIRU: Evidence from fifteen OECD countries”, *Labour: Review of Labour Economics and Industrial Relations*, 24(4), 441-455.
- Hazari Bharat and Sgro Pasquale (1999), “Wage indexation, migration and unemployment”, *International Review of Economics and Finance*, 9, 257-265.
- Jean Sebastien, Causa Orsetta, Jimenez Miguel and Wanner Isabelle (2007), “Migration in OECD countries: Labour Market Impact and Integration Issues”, 22, OECD.
- Im K.S., Pesaran M.H. and Shin Y. (2003), “Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels”, *Journal of Econometrics*, 115, 53-74.
- Karanassou, M., Sala, H., Salvador, P., (Sept. 2007), “Capital Accumulation and Unemployment: New Insights on the Nordic Experience”, Discussion paper No. 3066, IZA.
- Lalonde Robert and Topel Robert (1997), “Economic Impact of International Migration and the Economic Performance of Migrants” in *Handbook of Population and Family Economics* [M.R. Rosenzweig and O. Stark], Elsevier Science B.V.
- Maddala G.S. and Kim I.M. (1998), *Unit Roots, Cointegration and Structural change*, New York: Cambridge University Press.
- Newey W. K. and West K. D. (1994), “Automatic Lag Selection in Covariance Matrix Estimation”, *Review of Economic Studies*, 61(4), 631-653.
- Pische, Jorn-Steffen, and Johannes Velling, “Wage and Employment Effects of Immigration to Germany: An Analysis Based on Local Markets”, working paper, MIT, 1994.
- Rats Version 7 User’s Guide (2007), Estima.
- Schmidt Christoph, Stilz Anette, Zimmermann Klaus (1994), “Mass migration, Unions, and Government Intervention”, *Journal of Public Economics*, 55, 185-201.
- Shapiro Carl and Stiglitz, Joseph E. (1984), “Equilibrium Unemployment as a Worker Discipline Device”, *American Economic Review*, No. 74, 433-44.
- Withers Glenn and Pope David (1985), “Immigration and Unemployment”, *Economic Record*, 61(2), 554-564.
- Wooldridge Jeffrey M. (2002), *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*.

